

Regeringens proposition

1981/82:105

om vidgade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro;

beslutad den 4 februari 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

CARL AXEL PETRI

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att det genom ändringar i rättegångsbalken införs vidgade möjligheter för tingsrätterna att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro. Enligt förslaget skall en tingsrätt kunna döma inte bara till böter utan även till villkorlig dom eller skyddstillsyn samt, under vissa förutsättningar, fängelse i högst tre månader, trots att den tilltalade inte är närvarande vid huvudförhandlingen.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1982.

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 45 kap. 15 § och 46 kap. 15 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

45 kap.
15 §¹

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall ock målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. *Erfordras att han inställer sig personligen eller att han eljest kommer tillstådes, förelägge rätten honom vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande som nu sagts, skall den tilltalade erinras om att målet kan komma att avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhöllen eller häktad, förordne rätten.*

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. *Skall han infinna sig personligen eller krävs det att han på annat sätt är närvarande, skall rätten förelägga honom vite. Om det finns anledning att anta att den tilltalade inte skulle iaktta ett sådant föreläggande, får rätten förordna att han skall hämtas till huvudförhandlingen. Kan målet enligt 46 kap. 15 § komma att avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, skall han i kallelsen erinras om detta. Rätten förordnar om inställandet av den som är anhöllen eller häktad.*

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

46 kap.
15 §²

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller kommer han tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer han sig genom ombud då han har förelagts att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

¹ Senaste lydelse 1976:1137.

² Senaste lydelse 1964:166.

Nuvarande lydelse

Förekommer ej anledning att ådöma annan brottspåföljd än böter, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet avgöras utan hinder av att den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit.

Har den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, och finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må ock målet avgöras utan hinder av att den tilltalade uteblivit, även om kallelse ej delgivits honom.

Föreslagen lydelse

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening, eller

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen.

I fall som avses i andra stycket 1 får fängelse ådömas endast om den tilltalade tidigare har uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling i målet eller då har inställt sig endast genom ombud. Har åtalet efter det tidigare rättegångstillfället utvidgats till att avse ytterligare gärning, får fängelse ådömas endast om anledning funns att döma till fängelse för de gärningar som åtalet avsåg innan det utvidgades.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.

I fall som avses i andra stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades utvaro.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-11-26

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland

Föredragande: statsrådet Petri

Lagrårsremiss om vidgade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro

1 Inledning

Rättegångsutredningen (Ju 1977:06) har till uppgift att se över rättegångsförfarandet vid allmän domstol. Översynen syftar till att göra förfarandet mera flexibelt och såvitt möjligt snabbare, enklare och billigare utan att befogade rättssäkerhetskrav sätts åt sidan.

I en särskild promemoria har utredningen behandlat frågan om huvudförhandling i brottmål i den tilltalades frånvaro. Bakgrunden är att det har blivit allt vanligare att huvudförhandlingar måste ställas in därför att den tilltalade inte infinner sig. Utredningen föreslår att en viss utvidgning sker av möjligheterna att ändå hålla huvudförhandling. Promemorian, som innehåller en redogörelse för gällande rätt, bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av justitiekanslern, riksåklagaren, domstolsverket, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Umebygdens tingsrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare och Föreningen Sveriges åklagare. Riksåklagaren har bifogat yttranden från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt, cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Värmlands, Gävleborgs och Västmanlands län samt chefsåklagaren i Västerås åklagardistrikt. En sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

2 Föredragandens överväganden

Det har på senare år blivit allt vanligare att förhandlingar vid domstolarna måste ställas in därför att parter eller andra som kallas till förhandling inte inställer sig. Inställda domstolsförhandlingar medför stora kostnader både för samhället och för enskilda. Såvitt gäller brottmål är ett vanligt skäl till att en huvudförhandling måste ställas in att den tilltalade inte infin- ner sig.

F.n. får en tingsrätt enligt 46 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken (RB) hålla huvudförhandling i brottmål och avgöra målet i den tilltalades utelämnande om det inte finns anledning att döma honom till annan påföljd än böter. En ytterligare förutsättning är att målet kan utredas nöjaktigt trots att den tilltalade inte är närvarande. Ett sätt att minska antalet inställda huvudförhandlingar i brottmål är att vidga möjligheterna att hålla huvudförhandling och avgöra målet trots att den tilltalade inte har infunnit sig.

Rättegångsutredningen har föreslagit att denna möjlighet utvidgas till att avse även påföljderna villkorlig dom, skyddstillsyn och fängelse i högst sex månader samt vissa kombinationer av dessa påföljder och av böter. Även förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken att tidigare ådömd påföljd skall avse även ny brottslighet omfattas av förslaget. För att någon annan påföljd än böter och villkorlig dom skall kunna ådömas föreslår utredningen att vissa särskilda förutsättningar skall vara uppfyll- da, nämligen dels att den tilltalade tidigare har uteblivit från en huvudför- handling i målet, dels att han biträds av försvarare. Sistnämnda krav skall dock inte gälla om det är uppenbart att försvarare inte behövs.

Utredningens förslag har fått ett brett stöd bland remissinstanserna. Så- vitt gäller de föreslagna särskilda förutsättningarna för att döma till skyddstillsyn och fängelse har dock flera remissinstanser ansett att sådana krav inte behöver ställas upp.

För egen del anser jag till en början att samhällsekonomiska skäl starkt talar för att möjligheterna att hålla huvudförhandling och avgöra målet i den tilltalades utelämnande ökas. Genom att målen kan avgöras i stället för att huvudförhandlingen ställs in och sätts ut på nytt sparas betydande kostna- der för domstolarna, åklagare och försvarare samt för bevisning m.m. Även för enskilda uppkommer besparingar, t.ex. för målsägande och vitt- nen som inte behöver inställa sig på nytt och drabbas av ytterligare in- komstbortfall. Det är också från utredningssynpunkt angeläget att huvud- förhandlingen hålls och målet avgörs i så nära anslutning till brottet som möjligt. Detta gäller särskilt när muntlig bevisning åberopas. Det finns an- nars risk för att målsägandes och vittnens minnesbilder av händelseförlop- pet försämrats i alltför hög grad.

Det finns således starka skäl som talar för en vidgad möjlighet för tings- rätt att avgöra mål trots att den tilltalade har uteblivit från förhandlingen. Frågan är då vilken omfattning en sådan utvidgning skall ha. Till en början

kan framhållas att som grundförutsättning givetvis fortfarande måste gälla att utredningen i ansvarsfrågan ger tillräckligt underlag för en från rättssäkerhetssynpunkt godtagbar dom. Brister den förutsättningen, måste huvudförhandlingen ställas in och målet sättas ut på nytt. Vidare måste krävas att utredningen angående den tilltalades personliga förhållanden är tillräcklig för att påföljdsfrågan skall kunna bedömas.

Vad först gäller villkorlig dom kan framhållas att den påföljden är av föga ingripande slag. Domstolarnas behov av information rörande den tilltalades personliga förhållanden tillgodoses genom personundersökning i de fall då sådan har ägt rum och vidare genom de registerutdrag som finns tillgängliga i målet eller genom de uppgifter om den tilltalade som kommit fram under förundersökningen (jfr 21 och 21 a §§ förundersökningskungörelsen 1947:948). I ett stort antal fall torde det på ett tidigt stadium stå klart för domstolen att påföljden – vid fällande dom – blir villkorlig dom. Liksom remissinstanserna anser jag därför att det inte finns anledning att avstå från möjligheten att företa målet till avgörande och döma till villkorlig dom i den tilltalades utevaro.

Det sagda gäller i stort sett även i fråga om skyddstillsyn, låt vara att den påföljden är av mer ingripande natur än villkorlig dom. Enligt lagen (1964:542) om personundersökning i brottmål får ingen dömas till skyddstillsyn utan att personundersökning har ägt rum eller motsvarande utredning på annat sätt är tillgänglig (2 §). Man kan därför räkna med att även så snart skyddstillsyn kan vara aktuell, tillräcklig utredning angående den tilltalades personliga förhållanden finns tillgänglig för domstolen.

Jag förordar därför att tingsrätterna nu ges möjlighet att döma till villkorlig dom och skyddstillsyn trots att den tilltalade inte är närvarande.

När det gäller att döma till fängelse i den tilltalades utevaro är en större restriktivitet befogad.

Jag vill emellertid erinra om att det före 1964, då 46 kap. 15 § RB fick sin nuvarande lydelse (se prop. 1964: 10), fanns möjlighet att ådöma även frihetsstraff då den tilltalade inte infunnit sig vid huvudförhandlingen. Den möjligheten torde ha utnyttjats i bl.a. erkända rattfyllerimål, där den enda utredningen utgjordes av blodprovet och där den tilltalade höll sig undan utan att kunna anses ha avvikit. Möjligheten att döma till frihetsstraff i den tilltalades utevaro torde dock ha använts relativt sparsamt.

Enligt min mening talar övervägande skäl för att man nu åter öppnar möjlighet för tingsrätterna att i viss utsträckning döma till fängelse i den tilltalades utevaro. Det finns ett ganska stort antal jämförelsevis okomplicerade mål av typ rattfylleri och misshandel, beträffande vilka det för påföljdsbestämningen inte alltid har så stor betydelse att den tilltalade är närvarande vid förhandlingen. Har det i ett sådant mål gjorts personundersökning finns det knappast någon anledning att tveka att döma till fängelse, om denna påföljd framstår som den lämpligaste. Även utan personundersökning bör man i undantagsfall kunna döma till fängelse i den tilltalades

utevaro om det är alldeles klart att den påföljden är den enda som bör komma i fråga. Jag skall strax återkomma till frågan om eventuellt ytterligare förutsättningar för att få döma till bl.a. fängelse i den tilltalades utevaro.

Jag förordar alltså att det skall vara möjligt att döma även till fängelse i den tilltalades utevaro. Rättegångsutredningen har föreslagit att gränsen sätts vid fängelse högst sex månader. För egen del anser jag emellertid i likhet med riksåklagaren att gränsen lämpligen bör sättas vid fängelse tre månader. Härigenom begränsas i praktiken tillämpningen av den nya bestämmelsen till de fall som man enligt det förut sagda avser att träffa. Man når också överensstämmelse med det fängelsestraff som högst får dömas ut i förening med skyddstillsyn.

När det gäller möjligheten att döma till skyddstillsyn och fängelse i den tilltalades utevaro har som nämnts rättegångsutredningen föreslagit ett krav på att den tilltalade tidigare har uteblivit från en huvudförhandling i målet. Flera remissinstanser har vänt sig mot att en sådan förutsättning ställs upp och har förordat att målet skall få avgöras redan vid det första förhandlingstillfället. En remissinstans har ansett att även villkorlig dom bör omfattas av den ytterligare förutsättningen medan en annan har menat att det för fängelse, men inte för skyddstillsyn, bör ställas upp en sådan förutsättning.

Som jag tidigare har framhållit är det ett grundläggande krav för att ett mål över huvud taget skall få tas till huvudförhandling och avgöras i den tilltalades utevaro att utredningen i målet ger tillräckligt underlag för en från rättssäkerhetssynpunkt godtagbar dom. Denna förutsättning påverkas inte i och för sig av det antal gånger den tilltalade har uteblivit. Med hänsyn till fängelsestraffets ingripande natur får det emellertid anses lämpligt att möjligheten att döma till denna påföljd i den tilltalades utevaro begränsas till fall då den tilltalade genom att utebli från ett tidigare förhandlingstillfälle har visat sin bristande vilja att delta i rättegången. Däremot bör skyddstillsyn kunna ådömas redan första gången den tilltalade uteblir.

Som en ytterligare förutsättning för att det skall vara möjligt att döma till skyddstillsyn eller fängelse i den tilltalades utevaro har rättegångsutredningen föreslagit att den tilltalade skall biträdas av en försvarare, dock inte om det är uppenbart att försvarare inte behövs. Flera remissinstanser anser att denna förutsättning inte är nödvändig.

I 21 kap. RB finns regler om förordnande av offentlig försvarare. Har den misstänkte inte utsett försvarare och kan hans rätt på grund av sakens beskaffenhet eller av andra skäl inte tillvaratas utan biträde, skall domstolen förordna en offentlig försvarare för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall offentlig försvarare förordnas även i andra fall, om den misstänkte begär det (21 kap. 3 § tredje stycket RB). För unga lagöverträdare finns särskilda regler i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

För egen del anser jag att om målets beskaffenhet inte i och för sig föran-

leder att offentlig försvarare förordnas bör inte den omständigheten att målet kan komma att avgöras i den tilltalades utevaro motivera ett sådant förordnande. Det åligger ju såväl åklagaren som domstolen att självmant ta tillvara den tilltalades intresse. Rättegångsutredningens förslag i denna del skulle dessutom leda till att offentliga försvarare skulle komma att förordnas i ännu större utsträckning än i dag. Detta skulle medföra ökade kostnader för staten, något som inte är godtagbart i dagens ekonomiska läge. Det bör således inte i något fall ställas upp som ett särskilt krav för att målet skall få avgöras i den tilltalades utevaro att denne biträds av försvarare. Har en försvarare förordnats, skall denne givetvis vara närvarande vid förhandlingen.

Utredningens förslag att vissa kombinationer av böter, villkorlig dom, skyddstillsyn och fängelse får dömas ut i den tilltalades utevaro har godtagits av de flesta remissinstanserna. Även jag biträder förslaget med den reservationen att fängelse i mer än tre månader inte får dömas ut och att, om fängelse ingår i påföljden, den tilltalade måste ha uteblivit från ett tidigare förhandlingstillfälle.

Vad därefter gäller förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken att tidigare ådömd påföljd skall avse även ny brottslighet, finns det anledning att framhålla att det i dessa fall i de tidigare målen oftast finns ett tillräckligt underlag för att avgöra påföljdsfrågan även i det aktuella målet. I det nya målet torde det därutöver finnas vissa personuppgifter i förundersökningsmaterialet. I många fall torde dessutom utgången i påföljdsfrågan vara given på förhand. Den tilltalades närvaro är således ofta inte nödvändig för att ett förordnande av nyss angivet slag skall kunna meddelas. Möjlighet bör därför öppnas för tingsrätterna att meddela sådana förordnanden trots att den tilltalade inte har infunnit sig.

Vad jag hittills har förordat föranleder ändringar i 46 kap. 15 § RB. Frågan är om det behövs ytterligare ändringar i nämnda paragraf eller i RB i övrigt.

Enligt 46 kap. 15 § tredje stycket RB gäller att om den tilltalade har avvikit sedan stämning har delgetts honom och saken kan utredas nöjaktigt, får målet oberoende av påföljdsval avgöras trots att den tilltalade har uteblivit. Detta gäller även om kallelse inte har delgetts honom. Rättegångsutredningen har närmast i förtydligande syfte föreslagit vissa jämkningar av den bestämmelsen. Förslaget har inte mött någon erinran under remissbehandlingen. Även jag biträder förslaget.

Enligt 21 kap. 2 § RB är en misstänkt i mål om allmänt åtal skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen i underrätt. Detta gäller dock inte, om anledning saknas att döma till annan påföljd än böter och hans närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen. I mål om enskilt åtal skall den misstänkte infinna sig personligen, om hans närvaro inte kan antas sakna betydelse för utredningen.

I 45 kap. 15 § andra stycket RB finns bestämmelser om kallelse till hu-

vudförhandlingen. Om den tilltalade skall infinna sig personligen eller genom ombud, skall rätten i kallelsen förelägga vite. Om det finns anledning anta att han inte skulle iaktta ett sådant föreläggande, får rätten förordna att han skall hämtas till förhandlingen. Om ett sådant föreläggande eller förordnande inte meddelas, skall rätten i stället i kallelsen erinra den tilltalade om att målet kan komma att avgöras utan hinder av hans utevaro.

Enligt rättegångsutredningen kan ändringar i 46 kap. 15 § RB göras i enlighet med förslaget utan att 21 kap. 2 § RB samtidigt behöver ändras. Utredningen pekar på att detta leder till att den tilltalade ibland kommer att kallas till huvudförhandlingen vid äventyr av vite, trots att målet kan avgöras utan hinder av hans utevaro. Utredningen anser emellertid inte att detta är någon avgörande nackdel. Frågan om den tilltalades inställeskyldighet bör enligt utredningen övervägas i ett större sammanhang. Utredningen avser att ta upp den i sitt kommande betänkande.

En remissinstans anser att 45 kap. 15 § RB bör ändras som en följd av ändringarna i 46 kap. En annan remissinstans anser att 21 kap. 2 § RB bör ändras så att kallelse enligt 45 kap. 15 § andra stycket RB kan utformas med hänsyn till möjligheten att avgöra mål i den tilltalades utevaro.

För egen del anser jag i likhet med rättegångsutredningen att det inte finns någon anledning att i detta sammanhang ta upp frågan om den tilltalades inställeskyldighet över huvud taget. Jag vill understryka att den nyss förordade möjligheten att i vidgad utsträckning avgöra mål i den tilltalades frånvaro är ett av praktiska skäl betingat undantag från huvudregeln om personlig inställelse. Det är av olika anledningar önskvärt att den tilltalade även i fortsättningen inställer sig personligen i så stor utsträckning som möjligt. 21 kap. 2 § RB bör alltså t.v. behålla sin nuvarande lydelse. Inte heller 45 kap. 15 § RB bör enligt min mening ändras i detta sammanhang. Som rättegångsutredningen föreslår bör emellertid den tilltalade i kallelsen informeras om att målet kan komma att avgöras även om han inte inställer sig.

I 51 kap. 19 § RB finns bestämmelser om bl.a. möjligheten för hovrätt att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro. Vid tillämpningen av dessa bestämmelser torde ledning i viss utsträckning hämtas från 46 kap. 15 §. De nu förordade ändringarna lägger inte hinder i vägen för en fortsatt sådan tillämpning.

3 Ikraftträdande m.m.

Jag föreslår att lagändringarna får träda i kraft den 1 juli 1982. Några övergångsbestämmelser torde inte erfordras.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

5 Specialmotivering

46 kap. 15 §

I första stycket har gjorts några språkliga justeringar.

Bestämmelserna i andra stycket avser endast de fall då den tilltalade inte finner sig personligen vid huvudförhandlingen. För styckets tillämpning är det alltså utan betydelse om den tilltalade uteblir helt eller om han inställer sig genom ombud.

I stycket har under två särskilda punkter tagits upp de fall då målet får avgöras i den tilltalades utevaro. Som en allmän förutsättning gäller att saken kan utredas tillfredsställande. Ordet "tillfredsställande" har valts i stället för "nöjaktigt" utan att därmed någon saklig ändring är avsedd.

Beträffande punkten 1 kan hänvisas till den allmänna motiveringen.

I punkt 2 behandlas det fallet att den tilltalade har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan inställas till förhandlingen. Därmed avses dels de fall då den tilltalade bevisligen har avvikit, dels de fall då den tilltalade avsiktligt håller sig undan på sådant sätt att hämtning till förhandlingen inte kan ske. Oaksamhet är således inte tillräckligt i detta avseende. Däremot är det inte nödvändigt att den tilltalade har direkt syftat till att hålla sig undan. Även indirekt syfte och s.k. eventuellt uppsåt medför att regeln blir tillämplig. Av femte stycket i paragrafen framgår att målet i fall som avses i punkt 2 får avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandling. I sak överensstämmer regleringen med vad som nu gäller.

När det gäller omfattningen av tingsrättens handlingsmöjligheter i nu avsedda fall kan nämnas att det redan av nuvarande regler anses följa att tingsrätten får handlägga och avgöra talan om enskilda anspråk i samband med huvudförhandling i brottmål i den tilltalades utevaro¹. De nu föreslagna reglerna innebär ingen ändring i detta förhållande. Förslaget torde emellertid föra med sig att det blir vanligare än nu att en talan om enskilt anspråk provas i den tilltalades utevaro samtidigt med ansvarsfrågan.

Regeln i tredje stycket gäller endast då fängelse skall ingå i påföljden.

¹ Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, 3 uppl., s. 332.

Den omfattar emellertid inte förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken eller förverkande i samband därmed av villkorligt medgiven frihet, jfr fjärde stycket. Att en tilläggsstämning har delgivits den tilltalade mellan de båda rättegångstillfällena *hindrar inte* att ett fängelsestraff döms ut i den tilltalades utevaro vid det andra förhandlingstillfället, om ett sådant straff skulle ha kommit i fråga även om tilläggsstämningen ej hade funnits.

Enligt fjärde stycket skall förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken likställas med de påföljder som anges i andra stycket 1 i förevarande paragraf. Det innebär att domstolen utan hinder av den tilltalades utevaro får förordna att en tidigare ådömd påföljd som avser villkorlig dom, skyddstillsyn eller fängelse skall avse ett nytt brott. Ett sådant förordnande kan meddelas även om ett tidigare ådömt fängelsestraff överstiger tre månader och även om den tilltalade inte tidigare har uteblivit.

Med anledning av vad en remissinstans har anfört bör framhållas att ett förordnande att tidigare ådömd påföljd skall avse även ny brottslighet bör kunna omfatta även särskilda åtgärder som får förenas med ett sådant förordnande. Detta får anses följa utan att uttrycklig föreskrift därom tas in i RB. Något hinder för tingsrätten att därvid besluta om förverkande av villkorligt medgiven frihet för den som tidigare har dömts till fängelse föreligger således inte (34 kap. 1 § första stycket 1 och 4 § brottsbalken). I sakens natur ligger dock att det inte bör komma i fråga att meddela ett sådant beslut i den tilltalades utevaro, om lång tid återstår att avtjäna av det tidigare fängelsestraffet. Ett riktmärke kan därvid vara att den tid som återstår att avtjäna normalt inte bör överstiga tre månader. Inte heller bör domstolen med stöd av punkt 5 i övergångsbestämmelserna till lagen (1981:211) om ändring i brottsbalken förordna om minsta tid för fortsatt anstaltsvård beträffande den som undergår internering. Det synes emellertid överflödigt att ange detta i lagtexten.

Som en remissinstans har framhållit innebär den nu föreslagna regleringen inget hinder mot att en villkorlig dom eller skyddstillsyn, som har ådömts i den tilltalades utevaro, i en senare rättegång undanröjs och att påföljden då bestäms till ett frihetsstraff.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1982-01-08

Närvarande: justitierådet Fredlund, regeringsrådet Brodén, justitierådet Palm.

Enligt lagrådet den 14 december 1981 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 26 november 1981 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av byråchefen Anders Eriksson. Förslaget föranleder följande yttrande.

Det remitterade förslaget*Lagrådet:*

I fråga om möjligheterna att avgöra ett mål i underrätt, när den tilltalade avvikit, föreslås ingen saklig ändring i vad som gäller nu. Under förutsättning att stämningsansökningen blivit delgiven och att saken kan utredas tillfredsställande får huvudförhandling hållas och dom meddelas i den tilltalades utevaro oavsett brottslighetens art och påföljden. Närmast som ett förtydligande föreslås, att bestämmelsen skall gälla också när den tilltalade håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen. Enligt motivuttalanden när bestämmelsen kom till bör den tillämpas endast med stor försiktighet och bara när utredningen verkligen ger vid handen att ett avvikande föreligger (se NJA II 1943 s. 589). I konsekvens härmed bör för bestämmelsens tillämpning uppställas kravet, att det skall klart framgå av utredningen att den tilltalade håller sig oåtkomlig i syfte att försvåra eller omöjliggöra rättegången. Mot den bakgrunden är det tveksamt, om uttalandena i remissen angående indirekt och s.k. eventuellt uppsåt bör läggas till grund för tillämpningen. Det kan också sättas i fråga om det straffrättsliga uppsåtsbegreppet skall anses i dessa avseenden ha någon motsvarighet när det gäller rent processuella bestämmelser.

För de fall avvikande – eller undanhållande – inte kan konstateras och det alltså, när den tilltalade uteblivit, i och för sig finns skäl att tro, att en hämtning skulle kunna genomföras, innebär förslaget en avsevärd utvidgning i möjligheterna att ändå genomföra huvudförhandling och döma i målet. Målet skall sålunda få avgöras inte bara när som nu enbart böter kommer i fråga, utan också när påföljden kan bli fängelse upp till tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening. Med de

nämnda påföljderna likställs ett förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. I den föreslagna lagbestämmelsen förutsätts, att det inte får finnas anledning att döma till annan påföljd, dvs. fängelse under längre tid än tre månader eller överlämnande till särskild vård. Som allmän förutsättning skall alltså gälla, "att utredningen i ansvarsfrågan ger tillräckligt underlag för en från rättssäkerhetssynpunkt godtagbar dom". Uttrycket att saken skall kunna utredas nöjaktigt har, utan att någon ändrad betydelse är avsedd, ersatts med att saken skall kunna utredas tillfredsställande.

Förslaget motiveras av samhällsekonomiska hänsyn. Departementschefen hänvisar till de besparingar som kan göras i olika avseenden inom rättsväsendet, om mål kan avgöras i större utsträckning i stället för att huvudförhandlingen ställs in. Det framhålls också som angeläget, att ett brottmål avgörs i så nära anslutning till brottet som möjligt.

Bestämmelserna om avgörande i den tilltalades frånvaro och om den tilltalades skyldighet att infinna sig personligen fick sin nuvarande lydelse genom lag den 20 mars 1964 som trädde i kraft i samband med införandet av brottsbalken. Reglerna dessförinnan hade gett en vidare ram. Avgörande fick då – om saken kunde utredas nöjaktigt – ske när högst fängelse kunde följa på brottet. Den obligatoriska inställeskyldigheten gällde i konsekvens därmed först när straffmaximum var straffarbete. Bakom den äldre regleringen låg emellertid uttalanden om att utdömande av frihetsstraff i tilltalads frånvaro borde förekomma endast i undantagsfall. Som departementschefen anför i remissen torde också denna möjlighet så länge den stod öppen ha använts relativt sparsamt och huvudsakligen i erkända rättyllesmål där enbart bevisning rörande blodprov förekom.

I lagstiftningsärendet år 1964 befanns de tidigare reglerna vara både för vida och i andra hänseenden för snäva (se NJA II 1964 s. 147 f). Vid brott, där straffskalan omfattade såväl böter som fängelse och straffarbete, fann departementschefen det föga motiverat att tvinga den tilltalade att mot sin vilja infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, när den konkreta gärningen inte rimligtvis kunde föranleda annat straff än böter och närvaron inte var påkallad från utredningssynpunkt. Inställeskyldigheten borde därför grundas inte på straffmaximum för brottet utan på den reaktion som kunde tänkas i det enskilda fallet. Samtidigt ansågs kravet på inställelse inte gå tillräckligt långt i det avseendet att, så snart utredningen kunde betecknas som nöjaktig, fängelsestraff kunde ådömas i den tilltalades utelämnande, om brottet hade fängelse som straffmaximum. Departementschefen fann att ett krav på "i princip obligatorisk inställelseskyldighet i betraktande av påföljdens ingripande natur" syntes ligga närmast till hands när det gällde fängelse. En jämkning ansågs därför påkallad av gränslinjen mellan brottmål med principiellt obligatorisk inställelseskyldighet och övriga brottmål. I valet av indelningsgrund beträffande den ovillkorliga inställelseskyldigheten framhölls till stöd för den nuvarande regeln, att gränsen bör anknyta till den "i

praktiken vanligen skarpt markerade skiljelinje, som vid påföljdssystemets tillämpning förefinnes mellan böter och annan påföljd''.

De angivna motiven för inställelseregeln i 21 kap. 2 § rättegångsbalken låg också till grund för bestämmelsen i den nu aktuella 46 kap. 15 § om möjlighet att avgöra mål i tilltalads frånvaro (NJA II 1964 s. 162).

Övergången från en regel som utgår från den antagna påföljden i stället för straffmaximum för brottet innebar, att ett nytt moment infördes i rättegången, nämligen en förprövning i påföljdsfrågan i ett inledande skede av huvudförhandlingen. Frågan, som hade berörts under remissbehandlingen av rättegångskommitténs betänkande, togs också upp av föredragande departementschefen. Denne hänvisade till att förprövningen kunde sägas vara av summarisk natur, eftersom den inte syftade till annat än att från övriga brottmål särskilja dem, i vilka ingen tvekan kan råda om att påföljden i händelse av fällande dom kommer att stanna vid böter. Med hänsyn till detta fann departementschefen förprövningen inte kunna anses på olämpligt sätt föregripa det slutliga avgörandet i målet. (Se NJA II 1964 s. 149.)

Om remissförslaget genomförs så som avsetts måste förprövningen ofta bli mera omfattande och komplicerad. Tanken att endast mera bagatellartade mål skall kunna avgöras i den tilltalades frånvaro överges. Såvitt gäller påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn sätts ingen gräns när det gäller brottslighetens svårhetsgrad. Också tremånadersgränsen när det gäller fängelse inrymmer förhållandevis allvarlig brottslighet. Gränsen är vidare så obestämd i förhållande till den klara skiljelinjen mellan böter och fängelse att de närmare omständigheterna vid brottet måste komma in i förprövningen på ett annat sätt än tidigare. Vidare framgår det av såväl utredningsförslaget som föredragande departementschefens uttalanden att de nya reglerna avses kunna tillämpas också när muntlig bevisning förekommer. Åberopas förhör med målsägande och vittnen måste denna bevisning prövas preliminärt för att det skall kunna avgöras om tillfredsställande utredning föreligger i skuldfrågan. Slutligen måste, om förslaget antas, i alla mål där kriminalvård i frihet är en möjlig påföljd förhållandevis noggrant genomgå den personutredning som föreligger enligt handlingarna.

En förprövning av den art som angetts nu måste innebära risker för omedvetna bindningar som kan påverka bedömningen vid den "egentliga" huvudförhandlingen och prövningen. Den skulle också strida mot grundprincipen, att rättens ledamöter bör så långt möjligt kunna följa bevisupptagningen utan inverkan av upplysningar om den tilltalades tidigareandel och levnadsomständigheter. En preliminär bedömning av muntlig bevisning tvingar till överväganden på grundval av förundersökningsmaterialet som annars är helt främmande för vårt rättegångsförfarande. Förhållandet inryms visserligen redan i de nuvarande bestämmelserna men måste enligt lagrådets uppfattning möta allvarliga betänkligheter om förfarandet skall tillämpas i mål som kan leda till strängare påföljd än böter. Från de syn-

punkter lagrådet har att företräda kan förslaget, i den mån det kan leda till annat än en summarisk och okomplicerad förhandsprövning, inte godtas.

Beträffande möjligheten att döma till fängelse nämner föredraganden särskilt de "jämförelsevis okomplicerade mål av typ rattfylleri och misshandeln, beträffande vilka det för påföljdsbestämningen inte alltid har så stor betydelse att den tilltalade är närvarande vid förhandlingen". Lagrådet anser i och för sig att starka skäl talar för den inställning som kom till uttryck i 1964 års lagstiftningsärende och som i princip innebar, att den tilltalades närvaro vid huvudförhandlingen måste vara en förutsättning för att frihetsstraff skall kunna dömas ut. Redan i det ärendet uttalades emellertid under remissbehandlingen en viss tveksamhet i frågan om inte huvudsakligen beträffande erkända rattfyllerimål med klara resultat av blodundersökning, en viss möjlighet att döma till frihetsstraff utan närvaro av den tilltalade borde behållas. Med hänsyn härtill och till de nu samstämmiga kraven om en effektivisering av domstolarnas hantering också av vissa mål där frihetsstraff kan bli aktuellt vill lagrådet inte motsätta sig att förslaget i denna del genomförs. På grund av vad som har sagts tidigare måste lagrådet emellertid härvid förutsätta, att bara sådana mål tas upp där redan en summarisk genomgång av handlingarna ger en entydig uppfattning såväl i skuldfrågan som beträffande påföljden. Villkoret om en tillfredsställande utredning bör upprätthållas så, att det måste föreligga antingen ett klart erkännande av den misstänkte under förundersökningen eller enbart sådana invändningar som med hänsyn till upplysta eller kända förhållanden uppenbart kan lämnas utan avseende. Mål där muntlig bevisning skall förekomma bör således i princip inte räknas hit. Det måste enligt lagrådets mening framhållas mer än som skett i lagstiftningsärendet att det erfarenhetsmässigt sällan kan sägas föreligga någon säkerhet för ett materiellt riktigt avgörande, så länge målsägandes och vittnens berättelser inte kunnat direkt bemötas av och avvägas mot uppgifter av den tilltalade.

Rättstillämpningen när det gäller villkorlig dom och skyddstillsyn har i och för sig utvecklats så att i vissa mål endera av påföljderna kan på förhand framstå som mer eller mindre given. Detta gäller givetvis bara i fråga om mindre allvarlig brottslighet. I vilken omfattning sådana mål förekommer har lagrådet inte underlag för att bedöma. Det måste emellertid, liksom när det gäller preliminära antaganden om att fängelsestraff måste följa, betonas att den personliga kontakten med den tilltalade och de aktuella uppgifter han kan lämna alltid är ett väsentligt moment i personutredningen som inte sällan kan ge ett annat intryck än det som kommit fram genom handlingarna. Det torde inte heller rimma väl med tankarna bakom dessa former av påföljd att de prövas och döms ut utan någon sådan kontakt mellan domstolen och den tilltalade. Lagrådet kan vidare inte oreserverat ansluta sig till att dessa påföljder kan generellt betecknas som föga ingripande. Genom den rättegång där en dom på kriminalvård i frihet meddelas bestäms bindande, huruvida den tilltalade är skyldig till den brottslig-

het som lagts honom till last och fastslås omständigheterna under vilka brotten begåtts. Verkan blir naturligtvis allvarlig, om den sålunda bestämda brottsligheten i sig förskyller långvarigt frihetsstraff och det senare inträffar sådana förhållanden att den villkorliga domen eller skyddstillsynen undanröjs.

Om trots de anförda synpunkterna det anses nödvändigt att av effektivitetsskäl införa en möjlighet att hålla förhandling och döma till kriminalvård i frihet i den tilltalades frånvaro bör möjligheten i vart fall begränsas i förhållande till förslaget. Lagrådet föreslår under angiven förutsättning att bestämmelsen får gälla endast så till vida att mål, där brottet som sådant tveklöst inte kan förskylla mer än tre månaders fängelse, skall kunna tas upp även om villkorlig dom eller skyddstillsyn framstår som den i det konkreta fallet givna påföljden. Vad som sagts förut om begränsning till fall där förprövningen är enkel gäller givetvis också här.

I remissen framhålls, att ett förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket i brottsbalken också i förevarande sammanhang bör kunna förenas med sådana åtgärder som är förutsatta i 34 kap. i övrigt, bl.a. med förverkande av villkorligt medgiven frihet för den som tidigare dömts till fängelse. Det ligger enligt departementschefen i sakens natur att det inte bör komma i fråga att meddela ett sådant beslut i den tilltalades utevaro, om lång tid återstår att avtjäna av det tidigare straffet. Ett riktmärke anges kunna vara att återstående strafftid normalt inte bör överstiga tre månader. Lagrådet anser att en sådan begränsning bör anges i lagtexten. Däremot bör den av departementschefen angivna tillämpningen av övergångsbestämmelserna till lagen (1981:211) om ändring i brottsbalken kunna förutsättas utan någon lagbestämmelse härom.

Av departementschefens specialmotivering till 46 kap. 15 § tredje stycket framgår att det förutsatts i remissen att, om tilläggsstämning har delgivits den tilltalade mellan två rättegångstillfällen när han uteblivit, fängelse får dömas ut vid det andra tillfället bara om fängelse skulle ha kommit i fråga vid det första, dvs. utan tilläggsstämningen. Lagrådet har inte någon saklig erinran mot detta men anser att tredje stycket måste ändras, om den ordningen skall gälla.

Lagrådet föreslår med hänvisning till det anförda att 46 kap. 15 § andra stycket 1 samt tredje och fjärde styckena får följande lydelse.

Andra stycket 1

”1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader eller villkorlig dom eller skyddstillsyn i stället för ett sådant fängelsestraff, eller sådana påföljder i förening.”

Tredje och fjärde styckena

”I fall som avses i andra stycket 1 får fängelse ådömas endast om den tilltalade tidigare har uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling i målet eller då har inställt sig endast genom ombud. Har åtalet efter det tidigare rättegångstillfället utvidgats till att avse ytterligare gärning, får fängelse ådömas endast om anledning fanns att döma till fängelse för de gärningar som åtalet avsåg innan det utvidgades.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Detta gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad och längre tid än tre månader återstår att avtjäna av straffet.”

Fredlund:

I det remitterade förslaget förordas ett förtydligande av regeln i 46 kap. 15 § rättegångsbalken om det fall att den åtalade avvikit efter att ha fått del av stämningen. Jag instämmer i vad lagrådet anfört beträffande förslaget i denna del.

Vad angår förslaget i övrigt må inledningsvis framhållas, att rättegångsbalken bygger på den viktiga principen att den åtalade skall för att målet skall få avgöras vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen, dvs. när det material som skall ligga till grund för domen presenteras för domstolen. Med den åtalades personliga närvaro avses att säkerställa, att utredningen i målet blir allsidig och tillförlitlig och därmed att domen blir materiellt riktig. Den åtalades egen redogörelse för saken är, som lätt inses, av grundläggande betydelse för prövningen av skuldfrågan. Att den åtalade inte bara genom försvarare – vilken ju för sina insatser ofta är beroende av den åtalades medverkan – utan även personligen tar del av och yttrar sig över omständigheter och bevis som åberopas mot honom vid huvudförhandlingen bidrar till att skapa säkerhet för att domen grundas på ett betryggande underlag. Betydelsen härav kan t.ex. ses i belysning av den sedan länge kända erfarenheten, att en från ena sidan förebragt utredning mycket väl kan, innan den kontrollerats och bemötts från motsidan, förmedla ett intryck av tillförlitlighet som den i själva verket saknar. Den åtalades personliga inställelse är naturligtvis också av stor betydelse för personutredningen och därmed för påföljdsvalet. Särskilt gäller detta om man eftersträvar mindre schablonisering och mera differentiering i det straffrättsliga reaktionssystemet. Den nu gällande skyldigheten för åtalad att infinna sig personligen har inte tillkommit enbart i den åtalades eget intresse. Den tillgodoser även ett allmänt intresse. En säkert fungerande straffrättskipning bidrar ju till trygghet i samhället.

Behovet av personlig inställelse är inte lika framträdande i mål om lindri-

gare brott som i övriga brottmål. Enligt 46 kap. 15 § rättegångsbalken är det också möjligt för domstol att – i stället för att meddela beslut om nytt vitesföreläggande eller om hämtning – avgöra brottmål, vari anledning saknas att döma till annan påföljd än böter, utan att den åtalade varit personligen närvarande vid huvudförhandlingen, förutsatt att saken finnes kunna nöjaktigt utredas. Däremot är – bortsett från fall, då den åtalade avvikit och möjlighet till hämtning eller nytt vitesföreläggande följaktligen inte står till buds – den åtalades personliga närvaro vid huvudförhandlingen enligt nämnda lagrum alltid nödvändig för målets avgörande, när anledning finns att döma till annan påföljd än böter. Så är alltså fallet i mål, som kan aktualisera frihetsberövande påföljd eller val mellan sådan påföljd och kriminalvård i frihet eller överlämnande till särskild vård. Att något undantag när det gäller mål av denna beskaffenhet inte gjorts för fall då saken kan tillfredsställande utredas beror säkerligen på den bedömningen från lagstiftarens sida, att den åtalades personliga närvaro vid huvudförhandlingen är en nödvändig förutsättning för att saken skall kunna anses tillfredsställande utredd. Stadgandet i 46 kap. 15 § rättegångsbalken fick sin nuvarande lydelse år 1964 men redan vid rättegångsbalkens tillkomst angavs som "tydligt", att frihetsstraff endast i undantagsfall borde ådömas utan att den åtalade infunnit sig personligen (se processlagberedningens betänkande med förslag till rättegångsbalk, SOU 1938:44 s. 486 och Gärde m.fl. Nya rättegångsbalken s. 695).

Enligt det remitterade förslaget skall domstol – i fall där det i och för sig kan ifrågakomma att tillgripa hämtning eller nytt vitesföreläggande – få vidgade möjligheter att i stället för sådan åtgärd genomföra huvudförhandlingen och avgöra målet utan att den åtalade varit personligen närvarande. Detta alternativ skall sålunda stå öppet inte bara när som nu enbart böter ifrågakommer utan också när påföljden kan bli fängelse upp till tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening. Som förutsättning härför uppställs, att saken kan tillfredsställande utredas. Härvid avses med ordet "tillfredsställande" detsamma som i lagrummets nuvarande lydelse uttryckes med ordet "nöjaktigt". Med de uppräknade påföljderna likställs i förslaget förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket i brottsbalken.

Att frihetsstraff, även när det är kortvarigt, utgör en ingripande påföljd, är uppenbart. Beträffande villkorlig dom och skyddstillsyn kan förtjäna påpekas, att dessa påföljder ibland kommer till användning även vid jämförelsevis allvarlig brottslighet. Om det blir aktuellt att undanröja villkorlig dom eller skyddstillsyn som med tillämpning av den föreslagna lagstiftningen ådömts någon i hans frånvaro, kan det därför även bli fråga om att utdöma tämligen långa frihetsstraff utan att skuldfrågan kan komma under omprövning. Förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket i brottsbalken har också karaktär av ingripande påföljd, när det kombineras med förverkande av villkorligt medgiven frihet.

I mål, där det är fråga om att döma till frihetsstraff eller till villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottslighet som i och för sig förskyller frihetsstraff eller att meddela förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken i förening med förverkande av villkorligt medgiven frihet, kan man – med de krav som måste ställas på rättskipningen i sådana mål – enligt min mening inte undvara den säkerhet för utredningens allsidighet och tillförlitlighet som den åtalades personliga medverkan vid huvudförhandlingen medför. Detta gäller utredningen såväl i skuldfrågan som i påföljdsfrågan. Behovet av denna säkerhet bortfaller inte genom att möjligheten att avgöra mål i den åtalades frånvaro görs beroende av att saken kan tillfredsställande utredas, eftersom det just är dennes personliga närvaro vid huvudförhandlingen och bevakning av vad därvid förekommer som skapar säkerheten. Att en sak ter sig tillfredsställande utredd i den åtalades frånvaro, kan ju bero på att denne inte var närvarande, när utredningen förebragtes för domstolen. Om den föreslagna regeln genomföres, måste man, icke minst med tanke på fall då muntlig utredning förebringas mot den åtalade utan att denne är närvarande, räkna med risken att en del hithörande mål kommer att avgöras på ett utredningsunderlag som – ehuru till synes tillfredsställande – lider av bristande balans och därför är missvisande eller osäkert. Även om detta inte kommer att inträffa i ett större antal mål, måste en sådan ordning anses betänkelig i vart fall när det gäller saker av den vikt som nu är i fråga.

Med förslagets genomförande följer även andra olägenheter än minskad garanti för brottmålsutredningens allsidighet och tillförlitlighet. En tillämpning av såväl den nu gällande som den föreslagna regleringen i 46 kap. 15 § rättegångsbalken rörande måls avgörande utan att den åtalade är personligen närvarande förutsätter en förprövning av målet i både skuldfrågan och påföljdsfrågan. En sådan förprövning är alltid ett oönskat inslag i en rättegång. Med den nuvarande regleringen är dock olägenheterna av förprövningen inte särskilt kännbara. Genomföres den föreslagna regleringen, kommer däremot olägenheterna av förprövningen, på sätt lagrådet närmare berört, att väsentligt tilltaga i styrka.

Det remitterade förslaget uppbärs av det i och för sig beaktansvärda syftet att effektivisera rättskipningen i brottmål genom att minska antalet inställda huvudförhandlingar. Utredningen i lagstiftningsärendet ger emellertid ingen användbar bild av hur stora effektivitetsvinster som skulle gå att uppnå med förslagets genomförande. I remissprotokollet framhålls, att det har blivit allt vanligare att huvudförhandlingar måste inställas därför att den åtalade inte infinner sig. Någon undersökning av vad som kan vara orsaken härtil har inte redovisats i ärendet. Det förefaller mest närliggande att i första hand inrikta reformarbetet på åtgärder som kan tänkas minska utevarofrekvensen, t.ex. förbättring av kallelseförfarande och effektivisering av vites- och hämningsinstitutet, hellre än att med sänkt säkerhetsstandard som följd vidga domstolarnas möjlighet att avgöra brott-

mål i åtalads frånvaro. Av rättegångsutredningens promemoria i lagstiftningsärendet framgår (s. 10), att utredningen överväger olika effektivitetsåtgärder rörande bl.a. vites- och hämningsinstituterna i syfte att främja att personer som skall höras inför domstol också kommer dit.

Med hänvisning till vad som ovan anförts anser jag, att det remitterade förslaget i nu behandlad del inte bör läggas till grund för lagstiftning, särskilt inte i nuvarande läge då arbete pågår inom rättegångsutredningen med förslag att på annat sätt komma till rätta med problemen.

Övriga frågor

Lagrådet:

I 45 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken regleras den praktiskt viktiga frågan om innehållet i kallelse av tilltalad till huvudförhandling vid tingsrätt. Kallelse kan tas in i stämningen eller utfärdas särskilt. Det stadgas vidare att i kallelsen skall föreläggas vite om det erfordras att den tilltalade infinner sig personligen eller att han eljest kommer tillstådes. Kan det förväntas att den tilltalade inte kommer att rätta sig efter ett vitesföreläggande, får domstolen förordna om hans hämtande. Om varken vitesföreläggande eller förordnande om hämtning meddelas, skall kallelsen innehålla en erinran om att målet kan komma att avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

Frågan om när det erfordras att den tilltalade infinner sig personligen vid huvudförhandlingen är i sin tur att bedöma på grundval av bestämmelsen i 21 kap. 2 § rättegångsbalken. Enligt detta stadgande är personlig inställelse obligatorisk i mål om allmänt åtal, såvida inte anledning saknas att döma till annan påföljd än böter och den misstänktes närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen (2 § första stycket p. 1). Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen skall domstolen förordna därom (2 § tredje stycket).

De nu redovisade bestämmelserna korresponderar f.n. inte fullt men i stort sett med de förut berörda reglerna i 46 kap. 15 § om möjlighet för tingsrätt att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro. Om den tilltalades personliga inställelse inte anses erforderlig enligt 45 kap. 15 § andra stycket jämfört med 21 kap. 2 § och målet i linje härmed enligt nuvarande bestämmelser är av beskaffenhet att kunna avgöras i hans utevaro, skall den tilltalade, i stället för att kallas vid äventyr av vite, i kallelsen erinras om att målet kan komma att avgöras även om han inte inställer sig.

Den jämförelsevis obetydliga diskrepans som i detta hänseende råder enligt nuvarande reglering kommer emellertid att förstoras om vidgade möjligheter att avgöra mål i den tilltalades frånvaro införs. Förslag i syfte att bevara ett nära samband mellan de nämnda reglerna framläggs inte. Följden blir därför, att antalet fall ökar då mål kommer att avgöras i den tilltalades frånvaro, fastän han förelagts vid vite att infinna sig personligen.

Att en motsättning av detta slag kan uppkomma får enligt lagrådets mening godtagas med hänsyn till de skäl som anförts i remissprotokollet mot att nu vidtaga mera ingripande ändringar i rättegångsbalkens regelsystem. Det synes emellertid från rättssäkerhetssynpunkt angeläget att det i förekommande fall klargörs för den tilltalade vad som kan bli följden om han uteblir vid huvudförhandlingen. I remissprotokollet förordar departementschefen också att den tilltalade bör informeras om att målet kan komma att avgöras även om han inte inställer sig. Lagrådet har i detta sammanhang inhämtat att befintliga formulär till kallelseblanketter genom domstolsverkets försorg kommer att omarbetas i enlighet med vad som förordats. Gällande bestämmelse i 45 kap. 15 § andra stycket om de fall när en erinran skall göras blir dock missvisande om möjligheterna till avgörande enligt 46 kap. 15 § vidgas.

Det bör därför enligt lagrådets mening nu övervägas att ändra 45 kap. 15 § andra stycket så att den ökade informationsskyldigheten kommer till uttryck i lagtexten. I sådant sammanhang bör även andra styckets regel om vitesföreläggande formuleras om i syfte att tydligare utmärka sambandet med bestämmelsen i 21 kap. 2 § om den tilltalades personliga inställelse i åklagarmål.

45 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken kan förslagsvis ges följande lydelse:

”Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Skall han enligt 21 kap. 2 § infinna sig personligen eller erfordras att han eljest kommer tillstådes, förelägge rätten honom vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Om anledning därtill förekommer, skall den tilltalade erinras om att, därest förutsättningar som anges i 46 kap. 15 § föreligga, målet kan komma att avgöras trots att han har inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.”

Fredlund:

För den händelse förslaget till vidgade möjligheter för domstol att som alternativ till vitesföreläggande och hämtning avgöra mål utan att den åtalade varit personligen närvarande vid huvudförhandlingen skulle helt eller delvis genomföras, instämmer jag i det förslag till ändring av 45 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken som lagrådet framlagt.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-04

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Åhrland, Molin

Föredragande: statsrådet Petri

Proposition om vidgade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades uteliv

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådets majoritet har godtagit remissförslaget i den del det öppnar möjlighet att döma till fängelse i högst tre månader i den tilltalades uteliv. Däremot anser lagrådsmajoriteten att möjligheten att döma till skyddstillsyn och villkorlig dom bör begränsas i förhållande till förslaget. En ledamot har avstyrkt förslaget i dess helhet och därvid bl.a. åberopat att den säkerhet för utredningens allsidighet och tillförlitlighet, som den tilltalades personliga medverkan vid huvudförhandlingen medför, inte kan undvaras när det är fråga om att döma till frihetsstraff eller till villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottslighet som i och för sig förskyller frihetsstraff eller att meddela förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket i brottsbalken i förening med förverkande av villkorligt medgiven frihet.

Jag vill till en början framhålla att förslaget att utvidga möjligheterna att avgöra brottmål i den tilltalades uteliv har fått stöd av samtliga remissinstanser. Inte någon remissinstans har ansett att rättssäkerheten skulle komma att hotas av en så pass begränsad utvidgning som den föreslagna.

De föreslagna bestämmelserna innebär, på samma sätt som gällande rätt, att en förhandling aldrig får hållas och målet avgöras i den tilltalades uteliv, om utredningen i ansvarsfrågan inte ger tillräckligt underlag för en från rättssäkerhetssynpunkt godtagbar dom. Endast om utredningen i ansvarsfrågan är entydig kan det således komma i fråga att avgöra målet

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 26 november 1981.

trots utevaron. I allmänhet rör det sig om fall där den tilltalade har erkänt under förundersökningen och erkännandet stöds av övrig utredning i målet. Tillämpning kan också bli aktuell i t.ex. icke erkända rattfyllerimål där resultaten av blodanalysen ger klart besked och utredningen i övrigt inte talar emot den tilltalades skuld eller i mål där den tilltalade erkänner det faktiska händelseförloppet men har en annan uppfattning om den rättsliga bedömningen.

Lagrådets majoritet har ansett att mål med muntlig bevisning i princip inte bör få handläggas och avgöras i den tilltalades utevaro. För egen del anser jag emellertid att det inte är lämpligt att ställa upp ett absolut hinder mot att muntlig bevisning tas upp och målet avgörs i den tilltalades utevaro. Något sådant hinder finns inte enligt nu gällande regler för bötesmål och några olägenheter till följd härav har inte framkommit. Av vad jag tidigare har anfört framgår emellertid att utrymmet för utevarodomar när den tilltalade har förnekat gärningen är mycket begränsat. Självfallet bör det aldrig komma i fråga att avgöra ett mål i den tilltalades utevaro, om bevisningen i målet pekar i olika riktningar eller av andra skäl inte är helt entydig eller bevisningen kan antas komma att framstå som mindre tillförlitlig om den skulle konfronteras med den tilltalades egna uppgifter. Den av rättegångsutredningen genomförda statistiska undersökningen visar att tingsrätterna endast i blygsam utsträckning har utnyttjat möjligheten att avgöra bötesmål i den tilltalades utevaro, om muntlig bevisning har åberopats i målet. Endast i knappt tio procent av de bötesmål, som enligt undersökningen har avgjorts i den tilltalades utevaro, förekom muntlig bevisning. Självfallet finns det anledning för domstolarna att iakttä en större återhållsamhet med att avgöra brottmål med muntlig bevisning i den tilltalades utevaro, om det blir fråga om att döma till andra påföljder än böter.

Som har påpekats i lagrådsyttrandet innebär en ordning enligt vilken möjligheten till utevarodom knyts till den antagna påföljden att en viss förprövning av påföljdsfrågan måste göras. Även i skuldfrågan behövs ett visst mått av förprövning. I och för sig gäller detta redan nu. Det är emellertid viktigt att förprövningen inte blir så omfattande att det uppkommer risk för att bedömningen vid själva huvudförhandlingen påverkas. I likhet med lagrådsmajoriteten vill jag understryka att de föreslagna reglerna inte får tillämpas så att de föranleder annat än en summarisk och okomplicerad förhandsprövning.

Som tidigare nämnts har lagrådets majoritet ansett att möjligheten att döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn i den tilltalades utevaro bör begränsas i förhållande till det remitterade förslaget. Dessa påföljder bör sålunda få ådömas endast i fall då brottsligheten som sådan tveklöst inte kan förskylla mer än tre månaders fängelse. Bakom lagrådsförslaget i den delen ligger bl.a. att den personliga kontakten med den tilltalade utgör ett väsentligt moment i personutredningen. Vidare pekar lagrådsmajoriteten på att verkan av en dom på villkorlig dom eller skyddstillsyn blir allvarlig, om

brottsligheten i sig förskyller ett långvarigt frihetsstraff och den ifrågavarande påföljden sedermera undanröjs.

I och för sig har jag förståelse för synpunkten att domstolarna inte vid allvarligare brott bör döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn utan att någon personlig kontakt mellan domstolen och den tilltalade har förekommit. Avsaknaden av personlig kontakt torde i flertalet fall göra påföljdsfrågan så tveksam att målet inte kan avgöras i den tilltalades utelämnande. Jag anser det emellertid mindre lämpligt att i lagen uttryckligen begränsa möjligheten att använda villkorlig dom eller skyddstillsyn till fall då brottsligheten, om kriminalvård i frihet inte valts, skulle ha förskyllt högst tre månaders fängelse. Härigenom skulle domstolarna tvingas till bedömningar av ett slag som knappast förekommer nu och som otvivelaktigt skulle komplicera handläggningen. Jag kan inte heller se något sakligt skäl till att exempelvis ett mål om grov stöld – med straffminimum sex månaders fängelse – vari den tilltalade har erkänt och personutredningen klart visar att skyddstillsyn är den lämpligaste påföljden inte i något fall skulle kunna få avgöras i den tilltalades utelämnande.

Jag vill också framhålla att påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn, oavsett det brott som föranlett en sådan påföljd, helt allmänt torde framstå som lindrigare än t.o.m. ett mycket kortvarigt frihetsstraff. Att i undantagsfall en dom på kriminalvård i frihet kan undanröjas och ersättas med fängelse ändrar inte denna bedömning. Jag vill i sammanhanget erinra om att enligt 38 kap. 8 § första stycket brottsbalken skall den dömda alltid höras muntligen inför rätten, om han begär det i mål om undanröjande av villkorlig dom eller skyddstillsyn.

Mot bakgrund av vad jag nu har sagt anser jag att det bör vara möjligt att döma till såväl fängelse som villkorlig dom eller skyddstillsyn i enlighet med vad som anges i 46 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken i det remitterade förslaget.

Lagrådets majoritet har ansett att i tredje och fjärde styckena i 46 kap. 15 § bör uttryckligen tas upp de motivledes angivna förutsättningarna för utevarodom vid tilläggsstämningar resp. förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff. Jag har ingen erinran mot förslaget i den delen. Med hänsyn till att det numera enligt 34 kap. 4 § första stycket brottsbalken finns möjlighet att förklara villkorlig frihet delvis förverkad synes dock den av lagrådet föreslagna lagtexten böra jämkas något.

I remissprotokollet uttalade jag att den tilltalade i förekommande fall i kallelsen till huvudförhandlingen borde informeras om att målet kunde komma att avgöras även om han inte inställde sig. Lagrådet har ansett att det bör övervägas att ändra 45 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken så att informationsskyldigheten kommer till uttryck i lagtexten. Jag godtar lagrådets förslag. Den språkliga utformningen av lagtexten bör dock jämkas något.

I fråga om möjligheterna att avgöra ett mål i tingsrätt när den tilltalade

har avvikit har lagrådet uttalat viss tveksamhet beträffande kravet på uppsåt från den tilltalades sida. För egen del anser jag att möjligheten till utelämnande i detta fall bör omfatta alla situationer då den tilltalade, oavsett det primära syftet, håller sig mera varaktigt oåtkomlig. Hit hör bl.a. fall då den tilltalade avsiktligt håller sig oåtkomlig för svenska myndigheter i allmänhet så att hämtning till rättegång inte kan ske. Som framhållits i de motivuttalanden som lagrådet har åberopat bör möjligheten att avgöra brottmål när den tilltalade har avvikit tillämpas med stor försiktighet och bara när utredningen verkligen ger vid handen att ett avvikande föreligger.

2 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att anta det av lagrådet granskade förslaget med vidtagna ändringar.

3 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Bilaga I

RÄTTEGÅNGSUTREDNINGEN 1981-02-03

(Ju 1977:06)

Statsrådet och chefen för
justitiedepartementet

Rättegångsutredningen överlämnar härmed en promemoria rörande huvudförhandling i brottmål i den tilltalades frånvaro.

Vid behandlingen av ärendet inom utredningen har deltagit landshövdingen Ingvar Gullnäs, ordförande, chefsrådmannen Ella Ericsson Köhler, ledamot, länsåklagaren Sten Styring, ledamot, advokaten Lars Laurin, ledamot, föreståndaren John Thörngren, ledamot, lantmästaren Lennart Sandberg, ledamot, lagmannen Lennart Wasteson, sakkunnig, kammarrättspresidenten Nils Olof Wentz, sakkunnig, advokaten Curt Blomkvist, expert, länsåklagaren Jan Lindegård, expert, professorn Per Henrik Lindblom, expert, samt hovrättsassessorerna Peter Fitger och Lars Eklycke, sekreterare.

På utredningens vägnar

INGVAR GULLNÄS

LARS EKLYCKE

RÄTTEGÅNGSUTREDNINGEN PM
(Ju 1977:06) 1981-01-30

Huvudförhandling i brottmål i den tilltalades frånvaro

1 INLEDNING

Rättegångsutredningen tillsattes år 1977 för att göra en översyn av bestämelseerna om rättegången vid allmän domstol, med tyngdpunkten förlagd till tingsrättsprocessen. Målet för översynen bör enligt våra direktiv vara att söka skapa ett mera flexibelt samt om möjligt snabbare och billigare förfarande utan att befogade rättssäkerhetskrav sätts åt sidan.

Från justitiedepartementets sida har man sett det angeläget att snarast möjligt – redan innan våra reformförslag beträffande tingsrättsprocessen i övrigt kan läggas fram – undersöka om det är möjligt och lämpligt att utvidga möjligheterna att i tingsrätt hålla huvudförhandling i den tilltalades frånvaro.

Inställda domstolsförhandlingar orsakar stora, många gånger onödiga kostnader såväl i tvistemål som i brottmål. Att finna olika vägar att komma till rätta med de förhållanden som orsakar onödiga inställelser är därför en viktig uppgift för oss. Att förhandlingar inställs har flera orsaker. Därför krävs givetvis ett flertal olika åtgärder, som tillsammans kan ge tillräcklig effekt.

Ett av de vanligaste skälen till att huvudförhandlingar i brottmål måste ställas in är att den tilltalade inte infinner sig. För att minska olägenheterna med detta är flera olika åtgärder tänkbara. Man kan överväga att mjuka upp den nuvarande ordningen med obligatorisk huvudförhandling och öppna möjlighet att i vissa fall avgöra mål efter skriftligt förfarande. Man kan skapa effektivare sanktioner i syfte att få den tilltalade att komma till domstolen. Man kan också öka möjligheterna att hålla huvudförhandlingen och att avgöra målet, trots att den tilltalade inte infunnit sig.

I anledning av justitiedepartementets begäran särredovisas i förevarande promemoria våra överväganden i fråga om möjligheterna att hålla huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Vi vill dock betona att den reform som diskuteras i det följande bara utgör ett av många medel att öka effektiviteten i domstolsprocessen och att den enligt vår mening inte förtjänar att framhåvas framför våra övriga, kommande förslag vad beträffar rättegången i tingsrätt.

En terminologisk fråga skall beröras här. Promemorian behandlar frågan under vilka förutsättningar huvudförhandling kan hållas och mål avgöras trots att den tilltalade inte är personligen närvarande. Det är därvid i princip utan betydelse om den tilltalade låter sig representeras av ombud vid

förhandlingen eller om så inte är fallet. Handläggning i någon av dessa båda situationer kallar vi för handläggning i den tilltalades *frånvaro*. Från detta begrepp bör man skilja termen *utevaro*, som enligt modernt processrättsligt språkbruk anses beteckna endast ett av de båda fallen, nämligen det att den tilltalade inte inställer sig vare sig personligen eller genom ombud.

2 GÄLLANDE RÄTT

Enligt rättegångsbalken (RB) skall huvudförhandling hållas, när ett brottmål skall avgöras i sak. Till grund för denna ordning ligger värderingen att den fria bevisprövningen kan genomföras bäst, om domstolen kan direkt iakttä alla för målet relevanta fakta och om detta sker vid ett och samma tillfälle. Utredningen antas alltså bli bättre på detta sätt, och möjligheterna till en materiellt riktig dom.

För att huvudförhandlingen skall få denna verkan, är det självfallet en fördel om den tilltalade är närvarande vid förhandlingen och bidrar till utredningen. RB bygger också på att detta normalt skall vara fallet. Den tilltalade skall kallas att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, om inte anledning saknas att döma till annan brottspåföljd än böter och hans närvaro dessutom kan antas sakna betydelse för utredningen (21 kap. 2 §). Och följer han inte en sådan kallelse, är huvudregeln att förhandlingen skall ställas in, om den tilltalade inte kan hämtas till rätten omedelbart (46 kap. 2 § och 15 § första stycket).

Från principen om den tilltalades personliga närvaro vid huvudförhandlingen görs emellertid – bortsett från behandling av rättegångsfrågor – två undantag. Dessa har delvis skilda motiv och tas i det följande upp vart för sig.

Det första undantaget, som behandlas i 46 kap. 15 § andra stycket, är dikterat av processekonomiska hänsyn. I mål om mindre brott, skriver processlagberedningen, skulle "stundom kravet på obligatorisk inställelse medföra betydande olägenheter" (SOU 1938:44 s. 484). Det borde därför öppnas möjlighet att avgöra sådana mål utan hinder av att den tilltalade inte infunnit sig. Tanken med denna regel var uppenbarligen att en i varje läge optimal utredning skulle i mål om mindre brott få oacceptabla ekonomiska konsekvenser; det ansågs med andra ord inte rimligt att samhället i bagatellmålen alltid lade ner resurser på att t.ex. hämta den tilltalade till förhandlingen eller sätta ut en ny förhandling.

Men man ansåg sig inte kunna sänka avgörandets rättssäkerhet alltför mycket; någon form av tredskodom borde man inte acceptera i brottmål. Därför föreskrevs att utredningen i målet, trots den tilltalades frånvaro, måste ligga på en viss nivå för att målet skulle få avgöras. Lagtexten talar i denna del om "nöjaktig" utredning. I motiven uppställs däremot kravet på att utredningen skall vara "fullständig" (SOU 1938:44 s. 485). Eftersom

utredningen teoretiskt sett inte kan vara alldeles fullständig utan att den tilltalade hörs personligen vid huvudförhandlingen, torde med detta uttalande dock avses endast att utredningen i målet måste vara sådan att domstolen, även utan den tilltalades direkt lämnade berättelse, får tillräckligt underlag för en dom.

När det gäller avgränsningen av den målgrupp, inom vilken handläggning i den tilltalades frånvaro skall kunna komma i fråga, anknöt man vid RB:s tillkomst till brottens straffskalor. Åtal för brott, på vilket inte kunde följa svårare straff än fängelse fick därvid enligt lagtexten behandlas trots att den tilltalade inte infunnit sig. Reglerna gav således möjlighet att ådöma fängelse, men däremot ej straffarbete, utan att den tilltalade var närvarande. I motiven betonades dock att det borde förekomma bara undantagsvis att döma till frihetsberövande påföljd i den tilltalades frånvaro. Detta uttalande följdes säkert också i rättstillämpningen. I samband med 1965 års brottsbalksreform, som bl.a. innebar att straffarbete försvann som särskild påföljdsform, måste man göra en ny reglering av möjligheterna att avgöra mål i den tilltalades frånvaro. Man valde därvid linjen att helt ta bort möjligheten att ådöma frihetsberövande påföljd i sådana situationer. Man gick i samband härmed också ifrån anknytningen till de formella straffskalorna. Från och med nämnda år ges alltså möjlighet att döma trots den tilltalades personliga frånvaro, om det inte förekommer anledning att döma till annan påföljd än böter.

Det andra undantaget från huvudregeln om den tilltalades personliga närvaro vid huvudförhandlingen är motiverat av samhällets intresse att kunna genomföra straffprocessen i de fall där den tilltalade avvikit efter stämningens delgivning och hämtning inte kan genomföras. Det måste enligt processlagberedningen anses som en "avsevärd brist i rättsordningen", om en dom inte kan ges i ett sådant fall (SOU 1938:44 s. 485). RB kräver i denna situation inte ens att den tilltalade delgivits kallelse till förhandlingen (46 kap. 15 § tredje stycket).

Självfallet kräver rättssäkerheten också i de nu avsedda fallen att en nöjaktig utredning kan förebringas även utan att den tilltalade hörs personligen. Däremot ger reglerna naturligt nog rätt för domstolen att döma i den tilltalades frånvaro oavsett vilken påföljd som kan komma i fråga; den tilltalade skall i dessa situationer givetvis inte vinna på att han är åtalad för ett särskilt grovt brott. Kravet på nöjaktig utredning torde emellertid även gälla påföljden: i vissa fall torde rätten nödgas konstatera att rättsgången inte kan hållas i den tilltalades frånvaro, därför att tillräcklig utredning om den lämpligaste påföljden inte kan förebringas utan att den tilltalade hörs personligen.

3 REFORMBEHOVET

Under de år som gått sedan RB trädde i kraft har bestämmelsen i 46 kap. 15 § andra stycket kommit att tillämpas i ett mycket stort antal fall, se närmare avsnitt 4 nedan. Några olägenheter från rättssäkerhetssynpunkt torde tillämpningen totalt sett inte ha medfört. Bestämmelsen torde ha använts såväl när den tilltalade erkänt den åtalade gärningen som när annan utredning – t.ex. vittnesförhör – funnits att tillgå.

Under senare år har problemet med att huvudförhandlingar i brottmål måste ställas in till följd av att tilltalade inte infinner sig upplevts som alltmer besvärande vid domstolarna. Vid våra hearings har man från domarhåll allmänt hävdad att tilltalade uteblir allt oftare från huvudförhandling, trots att de delgivits kallelse. Många röster har höjts – inte bara bland domare, utan även från åklagar- och advokathåll – för en utvidgning av möjligheten att döma trots att den tilltalade inte kommer till förhandlingen. Man torde därvid ha åsyftat en utvidgning till mål om grövre brott än sådana som förskyller enbart böter. Andra har däremot varit negativa till en sådan utveckling och hävdad att rättssäkerheten lägger hinder i vägen för en dylik reform. Ytterligare någon har menat att en utvidgning är godtagbar om man samtidigt inför en rätt för den tilltalade att efter anmälan få målet återupptaget vid tingsrätten (en motsvarighet till återvinning efter tredsdom i tvistemål).

Medan möjligheten att avgöra bötesmål i den tilltalades frånvaro kommit till flitig användning, har motsatsen varit fallet med möjligheten att avgöra mål mot tilltalad som avvikit. Våra undersökningar tyder på att bestämmelsen närmast kan betraktas som obsolet. Möjligen kan detta bero på att det kan vara svårt att med säkerhet fastställa den tilltalades avvikande och att domstolarna i denna situation är försiktiga med att tillämpa bestämmelsen. Under alla förhållanden har man från domstolshåll önskat att stadgandet i 46 kap. 15 § tredje stycket ändras så att det ger utrymme för en vidare tillämpning.

I den promemoria som ligger till grund för våra direktiv – den s.k. översynspromemorian – framkastas tanken att bestämmelsen i 46 kap. 15 § andra stycket kan upphävas helt om man inför en möjlighet till ett rent skriftligt förfarande i brottmål. Förhandlingen är enligt promemorian oftast en ren formalitet när den tilltalade uteblivit och det blir under dessa förhållanden onödigt kostsamt att behöva ha en förhandling (Ds Ju 1976:8 s. 83–84).

I våra direktiv sägs att vi bör vara oförhindrade att pröva spörsmål som har samband med problemet att så många utsatta huvudförhandlingar måste ställas in till följd av bl.a. parts utevaro från förhandlingen. Detta aktualiserar enligt direktiven bl.a. frågan om vidgade möjligheter att i större utsträckning än nu avgöra mål i parts utevaro.

Sistnämnda fråga har på senare tid naturligtvis fått en avsevärt ökad

prioritet inom regeringskansliet. Från att år 1977 ha varit en fråga som vi varit "oförhindrade" att pröva, har vi som nämnts inledningsvis nu blivit ombedda att med förtur lägga fram ett förslag i denna del.

4 STATISTISKA UPPGIFTER

Enligt en stickprovsundersökning, som riksrevisionsverket företog år 1977 på grundval av ett antal brottmål inkomna under år 1975, inställs 3 % av samtliga utsatta huvudförhandlingar på grund av att den tilltalade utan laga skäl uteblivit (undersökningen omfattar även sådana huvudförhandlingar som ställts in på grund av bristande delgivning).

Vi genomförde under år 1979 en egen undersökning av tingsrätternas handläggning av bl.a. brottmål. Undersökningen omfattade 4.462 statistiskt utvalda brottmål, som avgjorts genom dom av tingsrätt under år 1977. Ur denna undersökning kan i nu aktuella hänseenden utläsas följande.

Enligt undersökningen utsätts årligen i brottmål vid tingsrätt ca 90.000 huvudförhandlingar, till vilka samtliga kallade personer blir delgivna kallelsen. Av dessa förhandlingar inställs ca 20 %. Detta beror i ca 20 % av fallen på att den tilltalade underlåter att infinna sig till förhandlingen utan att ha anmält laga förfall. Att i övrigt genomförbara huvudförhandlingar måste ställas in på grund av att den tilltalade inte finner sig kan alltså beräknas inträffa i fråga om ca fyra procent av alla utsatta huvudförhandlingar, dvs. i uppskattningsvis 3.600 fall årligen.

Beträffande tillämpningen av stadgandet i 46 kap. 15 § andra stycket visar undersökningen att cirka 22 % av samtliga brottmål avdömdes med tillämpning av nämnda lagrum. Drygt hälften av målen rörde brott, för vilka inte kunde följa svårare straff än böter medan återstoden rörde grövre brott. Samtliga åtalade gärningar hade erkänts i över 80 % av målen. I knappt 10 % av målen förekom muntlig bevisning. Enskilt anspråk förekom i cirka 5 % av målen.

Vår undersökning visar också att bestämmelsen i 46 kap. 15 § tredje stycket RB använts i endast ca en promille av alla mål (fem fall). I två av dessa fall hade den tilltalade inte delgivits kallelse till förhandlingen.

Vi har även undersökt fullföljdsfrekvensen i brottmålen. Det har därvid visat sig att den tilltalade överklagat tingsrättens dom i 6,3 % av samtliga undersökta mål, medan motsvarande siffra i de fall tingsrätten dömt i den tilltalades frånvaro enligt 46 kap. 15 § andra stycket var 1,4 %.

5 ÖVERVÄGANDEN

5.1 Allmänt

Enligt 46 kap. 15 § RB får i brottmål huvudförhandling hållas och målet avgöras trots den tilltalades frånvaro, under förutsättning att målet kan utredas nöjaktigt, om anledning inte förekommer att döma till annan påföljd än böter eller om den tilltalade avvikit.

Från det praktiska rättslivet — framför allt från domstolshåll — har det på senare tid hävdats att det förekommer i alltmer ökad utsträckning att huvudförhandlingar i brottmål måste ställas in, bl.a. till följd av att den tilltalade inte infinner sig trots att han delgivits kallelse till förhandlingen. För att undvika resursslöseri anser man att olika åtgärder mot detta bör vidtas. Ett av de krav som framförts är att möjligheterna att hålla huvudförhandlingen och avgöra målet i den tilltalades frånvaro bör utvidgas. Frågan om en sådan utvidgning har även omnämnts i våra direktiv och efter begäran från justitiedepartementet tar vi i denna promemoria upp frågan särskilt.

De undersökningar vi gjort visar att ungefär 20 % av de utsatta huvudförhandlingarna i brottmål får ställas in trots att alla delgivningar är klara och att detta i ca 20 % av fallen — ca 3.600 fall årligen — beror på att den tilltalade underlåter att infinna sig utan att ha anmält förfall. Resultatet av undersökningarna tyder enligt vår mening på att de från domstolarna påtalade problemen faktiskt sett kanske inte är så stora som de på sina håll upplevs.

Varje inställd förhandling innebär emellertid i princip ett slöseri med samhällets resurser. Det är enligt vår mening klart otillfredsställande att förhandlingar ställs in i den omfattning som enligt vår undersökning sker idag. En av de viktigaste orsakerna till att förhandlingarna ställs in är att den tilltalade inte infinner sig. Det måste ses som angeläget att på olika sätt söka komma till rätta med detta problem.

Grunden för RB:s nuvarande system är att målet blir bäst utrett om materialet presenteras vid en huvudförhandling där parterna och eventuella vittnen m.fl. får tillfälle att lämna sin berättelse muntligen inför domstolen. Även om muntligheten är till fördel för utredningen i många fall, har vi under vårt arbete kommit till den uppfattningen att man utan avkall på rimliga rättssäkerhetskrav bör kunna i vissa fall — t.ex. erkända bötesmål — avstå från ett system med obligatorisk huvudförhandling och i stället införa en ordning där sådana mål kan avgöras genom ett rent skriftligt förfarande. Ett sådant handläggningssätt, som innebär en mellanform mellan strafföreläggandeprocessen och den muntliga rättegången, bör kunna medverka till snabbare och billigare brottmålsavgöranden i många fall. Vi avser att i ett kommande betänkande lägga fram förslag i den nu antydda riktningen.

Vi vill i detta sammanhang betona följande. Den omständigheten att ett rent skriftligt förfarande införs betyder på intet sätt att en möjlighet att hålla huvudförhandling i den tilltalades utevaro blir överflödigt. Många av de mål som idag handläggs enligt 46 kap. 15 § andra stycket torde visserligen med fördel kunna handläggas skriftligt. Ändå återstår en icke obetydlig målgrupp där huvudförhandling måste hållas, t.ex. på grund av att vittnesförhör skall äga rum. Man bör därför utgå från att möjligheten att avgöra mål vid huvudförhandling i den tilltalades frånvaro måste finnas kvar, även om den skriftliga handläggningsformen införs i ett framtida system.

I nu förevarande sammanhang har vi emellertid att utgå från att huvudförhandling skall hållas i varje brottmål, som skall avgöras i sak. Eftersom

huvudförhandlingens syfte är att utreda målet med hjälp av de personer som kan lämna upplysningar, måste det vara en given utgångspunkt att utredningen blir bäst om de som skall höras också kommer. En viktig uppgift för det processuella systemet – logiskt sett den primära i detta sammanhang – blir därför att i möjligaste mån garantera att de personer som skall höras infinner sig vid huvudförhandlingen. I dessa hänseenden överväger vi olika effektiviseringsåtgärder, t.ex. i fråga om vites- och hämningsinstitut. Vi avser att presentera dem i ett kommande betänkande.

Det finns dock vissa grupper av mål där samhället ansett sig kunna göra avkall på de höga rättssäkerhetskrav som ligger till grund för en ordning, enligt vilken samtliga inblandade personer hörs vid en huvudförhandling. Det är mål där effektivitetskraven, i jämförelse med andra faktorer, framstår som särskilt tungt vägande. I mål om mindre brott anser sig samhället inte behöva kosta på inställda förhandlingar och hämningsförsök m.m. Och i mål där den tilltalade lyckas hålla sig undan måste straffprocessen kunna genomföras av bl.a. allmänpreventiva skäl. Därför godtas i dessa situationer dels att man avstår från att höra den tilltalade personligen vid huvudförhandlingen och dels att den tilltalade undandras möjlighet att själv kontrollera rättegångens förlopp, fråga ut vittnen m.m.

I vilken mån man bör avstå från tilltalades personliga närvaro vid huvudförhandlingar blir alltså – som så mycket annat inom processrätten – en fråga om avvägning mellan effektivitet och rättssäkerhet.

Vilka rättssäkerhetsintressen är det då som kan trädas för när vid handläggning i den tilltalades frånvaro? Kravet på rättssäkerhet knyter sig främst till domens innehåll. Vad man därvid främst tänker på är att domen är materiellt riktig. Detta är givetvis av omedelbar betydelse för parterna själva, men även för att respekten för lagstiftningen och rättskipningen i stort skall upprätthållas.

Vi har hittills endast berört huvudförhandlingens utredande funktion. Härtill kommer att det kan anses värdefullt att den tilltalade infinner sig vid huvudförhandlingen av andra skäl, t.ex. av brottspreventiv art. Vilka effekter en förhandling kan ha i sådana hänseenden är oklart. Vid våra ställningstaganden i det följande förbigår vi helt kriminalpolitiska och liknande aspekter på förhandlingens funktion.

De effektivitetsvinster som kan göras vid en utvidgning av möjligheterna att hålla huvudförhandling i den tilltalades frånvaro är givetvis främst knutna till det förhållandet att utsatta huvudförhandlingar kan genomföras i ökad utsträckning. Mot detta skall ställas de kostnadsökningar som kan tänkas uppstå, t.ex. för försvararmedverkan. En närmare analys av de ekonomiska konsekvenserna av vårt förslag görs i avsnitt 5.8 nedan.

Mot denna bakgrund diskuterar vi i det följande den närmare utformningen av en regel om avgörande av brottmål i den tilltalades frånvaro.

5.2 Nivån på utredningen i målet

Enligt gällande rätt krävs att saken kan utredas "nöjaktigt" för att ett mål skall få avgöras i den tilltalades frånvaro. Vad som menas med detta uttryck har i viss mån varit föremål för delade meningar; somliga domare har krävt ett erkännande från den tilltalade, medan andra ansett annan bevisning, t.ex. vittnesförhör, tillräcklig.

I debatten om en utvidgning av området för handläggning av mål i den tilltalades frånvaro har även framförts alternativet tredskodom med återvinningsrätt för den tilltalade.

För att något skall stå att vinna med ett tredskodomssystem måste man tänka sig en prövning med ungefär samma kriterier som i dispositiva tvistemål. En tredskodom innebär alltså ett avgörande, i princip meddelat på enbart formell grund, med bortseende från materiellt bakomliggande förhållanden. I förmögenhetsrättsliga mål är det naturligt att en sådan möjlighet existerar. Parterna disponerar där själva över i vad mån tvisten skall slitas av domstol. Samhället har därför begränsade möjligheter och ringa intresse att ingripa.

I brottmål är situationen en helt annan. Intresset av riktiga domar anses där av flera skäl större, vilket bl.a. kommer till uttryck i regler om skyldighet för rätten att ingripa mot ofullständiga utredningar. Ett tredskodomssystem i brottmål kan med fog sägas gå stick i stäv mot sådana grundläggande värderingar.

En tredskodom i brottmål kan emellertid sägas ta befogad hänsyn till den tilltalades rättssäkerhetsintresse därigenom att han får rätt till återvinning. Men han kan inte tillerkännas sådan rätt hur många gånger som helst; vid flera uteblivanden måste den formellt grundade domen någon gång bli bestående. Och samhällsintresset av riktiga brottmålsdomar tillgodoses inte säkert med ett tredskodomssystem. Att en materiellt grundad dom kommer till stånd blir beroende av att den tilltalade söker återvinning mot tredskodomen.

Mot bakgrund av det anförda anser vi det olämpligt att i brottmål införa ett system med formellt grundade tredskodomar, huvudsakligen på grund av det starka intresset i brottmål av materiellt riktiga domar, såväl i ansvars- som i påföljdsdelen. Vad nu sagts hindrar emellertid i och för sig inte att man kan införa en återvinningsrätt för den tilltalade även mot en materiellt grundad dom som meddelats i hans frånvaro. Den frågan återkommer vi till i avsnitt 5.5 nedan.

Man måste alltså ställa avsevärt högre krav på utredningen än vad som motsvarar tvistemålens tredskodomsprövning. Vad man i den tilltalades frånvaro behöver avstå från när det gäller utredningen är i själva verket i huvudsak endast hans personliga hörande vid förhandlingen. All annan utredning som skall förebringas vid förhandlingen kan i princip tas upp lika bra av rätten i den tilltalades frånvaro (vi bortser här från att den tilltalade

inte kan ställa frågor till vittnen m.fl.: den frågan tas upp i avsnitt 5.6 nedan).

Om åklagaren t.ex. vill höra ett vittne för att styrka åtalet, är det svårt att se att detta vittnesmål blir bättre eller sämre enbart på den grund att den tilltalade inte finns med vid förhandlingen. Detta gäller givetvis oavsett om målet gäller t.ex. förseelse mot vägtrafikkungörelsen eller stöld. En annan sak är däremot vilka beviskrav som bör gälla för det ena eller det andra brottet. Vad vi vill peka på är endast att utredning i ett brottmål kan vara av olika art och förebringas på olika sätt, men att det knappast kan vara logiskt att låta endast vissa sorters utredning, men inte andra, förebringas i den tilltalades frånvaro. Detta måste antas var innebörden redan av gällande rätt; ett erkännande bör därför inte krävas för att ett mål skall få handläggas i den tilltalades frånvaro.

När den tilltalade inte inställer sig till huvudförhandlingen trots föreläggande, får hans egen uppfattning om åtalet utläsas ur förundersökningen eller ur andra handlingar som finns tillgängliga. Den tilltalade har fått del av förundersökningen, i den mån sådan ägt rum, och av åtalet. Det ligger i denna situation nära till hands att anta att den tilltalade med sin frånvaro avsett att markera att han inte har något att tillägga till vad som sagts tidigare. Det finns därför normalt goda skäl att lägga t.ex. den tilltalades under förundersökningen lämnade uppgifter till grund för hans inställning i målet, om inte annat föranleds av särskilda omständigheter.

Vi avser med det sagda inte annat än att gällande rätt, som vi uppfattat rättsläget, i fråga om kravet på utredningens fullständighet bör bestå. Vi anser emellertid att lagtextens nuvarande rekvisit "nöjaktigt" bör bytas ut mot det mer moderna och adekvata uttrycket "tillfredsställande". Med detta vill vi markera att det inte bör uppställas ett krav på att målet kan utredas på allra bästa sätt trots den tilltalades frånvaro – för det krävs i de allra flesta fall att den tilltalade hörs personligen – men däremot ett krav på en fullt godtagbar utredning med hänsyn till målets beskaffenhet.

Kravet på tillfredsställande utredning bör självfallet gälla såväl ansvarsfrågan som påföljdsfrågan. De begränsningar som bör följa med anledning av sistnämnda fråga diskuteras ytterligare i avsnitt 5.3.

Det bör noteras att vi, i och med det som sagts i detta avsnitt, inte tagit ställning i den omdiskuterade frågan om beviskravens styrka i olika typer av mål. Att närmare gå in på den frågan faller utanför ramen för denna framställning.

I samband med att möjligheterna att handlägga mål i den tilltalades frånvaro diskuteras, brukar man ofta ta upp frågan om lämpligheten av s.k. erkännandeformulär, som domstolarna stundom skickar till de tilltalade i samband med kallelse. Möjligheten att handlägga mål i den tilltalades frånvaro bör, som framgått ovan, enligt vår mening inte förutsätta att gärningen erkänts. På grund härav och eftersom problematiken kring erkännandeformulären har en avsevärt mer generell räckvidd, bör frågan inte behandlas inom ramen för denna framställning.

Ytterligare ett förhållande skall beröras i detta sammanhang. Det kan som ovan nämnts sägas att underlaget för en materiellt riktig dom blir sämre, om huvudförhandlingen hålls i den tilltalades frånvaro, genom att han inte kan förhöras direkt vid huvudförhandlingen. Men möjligheten att hålla förhandlingen i hans frånvaro kan också bidra till att utredningen blir bättre. Skall t.ex. ett vittne höras, är det nämligen troligt att dennes utsaga bättre speglar hans verkliga iakttagelser om förhöret äger rum vid det första förhandlingstillfället än om det måste skjutas upp till en ny förhandling som äger rum långt senare.

Slutligen bör här klargöras följande. Som tidigare nämnts, får uppgifter om den tilltalades inställning i målet hämtas från förundersökningen, om han inte infinner sig vid huvudförhandlingen. Under vårt arbete har vi funnit vissa skäl som talar för att den nuvarande ordningen, enligt vilken förundersökningsprotokollet alltid ges in till rätten i samband med åtals väckande, kan överges och att rätten bör få tillgång till material från förundersökningen endast i den mån det är betingat av särskilda skäl. Om en sådan nyordning genomförs, berör detta inte möjligheterna att handlägga mål vid huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Om den tilltalade inte infinner sig, måste nämligen hans utsaga från förundersökningen få återopas och ges in till rätten i vanlig ordning.

5.3 Tillämpningsområdet

I detta avsnitt tar vi upp den centrala frågan om hur svåra brott som bör kunna behandlas vid huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Tidigare var det möjligt att ådöma fängelse trots den tilltalades frånvaro. Fr.o.m. 1965 har emellertid möjligheterna till handläggning när den tilltalade inte är närvarande – bortsett från de fall där han avvikit – begränsats till brott som inte förskyller annat än böter. Grunden för denna begränsning kan vara dels värderingen att rättssäkerhetssynpunkter inte väger så tungt i mål där mer ingripande påföljd än böter inte kommer i fråga och dels att utredningen i påföljdsdelen i bötesmål regelmässigt inte kräver den tilltalades närvaro.

Det första problem man måste ta ställning till i denna del är huruvida området för huvudförhandling i den tilltalades frånvaro bör bestämmas med utgångspunkt från de påföljder som enligt lag kan följa på det aktuella brottet eller från påföljdsvalet i det aktuella fallet. I RB har man, som ovan nämnts, i samband med brottsbalkens ikraftträdande gått över från den förra till den senare metoden.

Mot en gräns som följer påföljden i det aktuella fallet har anförts betänkligheter grundade på att det krävs en viss förprövning från rättens sida i fråga om den förväntade påföljden. Hittillsvarande erfarenheter tyder emellertid på att denna förprövning inte skapat några praktiskt beaktansvärda problem. Härtill kommer att en gräns som utgår från teoretiskt tänk-

bara påföljder utan att ge möjlighet till blickar på det enskilda fallet skapar bristande flexibilitet i handläggningen och dessutom är svår att motivera rationellt. Med hänsyn härtill anser vi det mesta tala för att möjligheten att hålla huvudförhandling i den tilltalades frånvaro bör utformas med utgångspunkt från den eller de påföljder som kan antas komma i fråga i det enskilda fallet.

Mot denna bakgrund går vi närmare in på tillämpningsområdet för en regel om huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Vad som diskuteras i det följande är först hur ramen för en sådan regel bör utformas. I avsnitt 5.4 diskuteras sedan hur man inom den formellt bestämda ramen bör prioritera mellan handläggning i den tilltalades frånvaro och andra åtgärder, t.ex. hämtning av den tilltalade.

Det torde till en början inte råda någon oenighet om att förhandling i den tilltalades frånvaro bör få hållas när målet gäller brott, för vilka annan påföljd än böter inte är aktuell. De processekonomiska faktorerna träder här så starkt i förgrunden att någon närmare argumentering inte torde behövas.

Likaså framstår det som ganska självklart att samhället måste förbehålla sig en möjlighet att genomföra straffprocessen mot en tilltalad som uppsåtligen håller sig undan på sådant sätt att han inte kan inställas till en huvudförhandling. Den nuvarande regeln i 46 kap. 15 § tredje stycket RB måste därför i princip finnas kvar. Som framgår av vår målundersökning har bestämelsen använts i ringa omfattning. Från domstolshåll har man önskat en uppmjukning av rekvisiten, framför allt mot bakgrund av att det ofta är svårt att konstatera huruvida den tilltalade avvikit eller inte.

Erfarenhetsmässigt förmår samhället i de allra flesta fall spåra upp miss-tänkta och genomföra en huvudförhandling i deras närvaro. Skulle någon lyckas hålla sig undan trots att övertygande bevisning om brott föreligger, måste det finnas en yttersta utväg att ändå genomföra processen. Det är i detta läge ointressant på vilket sätt vederbörande håller sig undan. Mot den bakgrunden är lagtextens nuvarande rekvisit "avvikit" alltför snävt utformat. Det avgörande måste vara att den tilltalade håller sig undan på sådant sätt att han inte kan inställas till förhandlingen. Vi anser att detta – även om det måste anses följa redan av gällande rätt – bör komma till bättre uttryck i lagtexten (jfr rekvisiten för kungörelsedelgivning i 15 § andra stycket delgivningslagen).

En möjlighet att få till stånd en dom mot en tilltalad som håller sig undan måste omfatta alla brott; den tilltalade får inte ha någon fördel av att han gjort sig skyldig till ett särskilt grovt brott. Men fortfarande måste, som tidigare sagts, av rättssäkerhetsskäl upprätthållas ett krav på tillfredsställande utredning. En faktisk spärr mot att handlägga mål om grova brott i den tilltalades frånvaro blir därför den omständigheten att det i sådana fall ibland torde visa sig omöjligt att åstadkomma tillräckligt underlag i påföljdsfrågan utan att den tilltalade personligen deltar i förfarandet.

För att ett mål skall få avgöras utan närvaro av en tilltalad som inte kan anträffas, krävs enligt gällande rätt att vederbörande uppsåtligen håller sig undan. Denna förutsättning bör bestå; det skulle uppenbart föra för långt om handläggningsmöjligheten utsträcktes till fall där den tilltalade av oakt-samhet råkat göra sig omöjlig att anträffa. Uppsåt att hålla sig undan måste alltså föreligga, men man behöver lika lite som inom straffrätten begränsa sig till fall av direkt uppsåt. Även om endast indirekt uppsåt eller s.k. eventuellt uppsåt kan konstateras, bör det alltså vara möjligt att handlägga målet i den tilltalades frånvaro.

Vad hittills sagts leder alltså till att nuvarande möjligheter – enligt 46 kap. 15 § andra och tredje styckena – att hålla huvudförhandling i den tilltalades frånvaro bör finnas kvar. Frågan är då om man kan utvidga dessa möjligheter till ytterligare fall och därigenom i viss mån råda bot på nuvarande olägenheter med att tilltalade inte infinner sig till utsatta huvudförhandlingar.

Som tidigare sagts måste en förutsättning för att huvudförhandling i den tilltalades frånvaro skall få hållas vara att tillfredsställande utredning kan förebringas. Man kan under sådana omständigheter fråga sig om det är så betänkligt från rättssäkerhetssynpunkt att utvidga nuvarande möjligheter från böter till t.ex. kortare fängelsestraff och motsvarande påföljder. Det kan knappast påstås att ansvarsfrågan i dessa något grövre brott generellt sett skulle vara mera svårutredd än i bötesfallen. Och om påföljdsfrågan inte vällar någon tvekan – det kan t.ex. framstå som klart att villkorlig dom skall meddelas – är det svårt att förstå vilka rättssäkerhetsaspekter som lägger hinder i vägen för ett avgörande i den tilltalades frånvaro.

Påföljden villkorlig dom är i praktiken av föga ingripande natur. Det torde ganska ofta vara på förhand mer eller mindre givet att påföljden i ett visst fall skall bestämmas till villkorlig dom. Det är enligt vår mening under sådana omständigheter rimligt att, i enlighet med vad flera deltagare i våra hearings förordat, utvidga möjligheterna att hålla huvudförhandling och avgöra mål i den tilltalades frånvaro till sådana fall där det inte kommer i fråga att ådöma annan påföljd än villkorlig dom. Några betänkligheter torde heller inte behöva uppstå om dessa möjligheter även utsträcks till sådana fall där det är aktuellt att ådöma villkorlig dom och böter i förening.

Vi föreslår alltså att rätten, om den tilltalade inte infinner sig till en huvudförhandling, skall få hålla förhandlingen och avgöra målet, om detta kan utredas tillfredsställande och det inte finns anledning ådöma annan påföljd än böter, villkorlig dom eller dessa påföljder i förening. Nästa fråga är om man kan gå vidare på den föreslagna vägen och, under förutsättning av tillfredsställande utredning, ådöma mer ingripande påföljder – skyddstillsyn och fängelse – trots den tilltalades frånvaro. Vi har i den delen förstått – bl.a. genom utfallet av våra hearings – att en sådan utvidgning av området för avgörande av mål i den tilltalades frånvaro på sina håll anses betänklig från rättssäkerhetssynpunkt. Det vanligaste argumentet mot en ut-

vidgning har varit att lämplig påföljd i dessa fall aldrig kan bestämmas utan att domstolen varit i direkt kontakt med den tilltalade.

Vi anser för vår del att de nu nämnda farhågorna är överdrivna; enligt vår erfarenhet finns det ett inte ringa antal där man utan direkt medverkan av den tilltalade kan klart fastställa att påföljden bör bli skyddstillsyn eller fängelse viss tid.

När vi sökt efter en lösning som på ett – även för en vidare krets – godtagbart sätt balanserar effektivitets- och rättssäkerhetsaspekterna har vi kommit att särskilt överväga de fall där den tilltalade uteblir från flera utsatta huvudförhandlingar i samma mål utan att förutsättningar för tillämpning av 46 kap. 15 § tredje stycket föreligger. Sådana fall är inte ovanliga och innebär givetvis ett särskilt tydligt slöseri med samhällets resurser. Det kan i sådana situationer oftast klart konstateras att den tilltalade av en eller annan anledning inte vill medverka i förfarandet. Vi menar att det under sådana förhållanden inte är orimligt att i någon mån göra avkall på de mycket höga krav på förfarendets kvalitet som uppställs av hänsyn till den tilltalade själv. Samhällets krav på en såvitt möjligt riktig dom blir visserligen inte mindre därför att den tilltalade uteblir fler gånger; i denna del måste man emellertid även beakta att en del av rättssäkerheten består i förfarendets snabbhet, bl.a. med hänsyn till att bevisningen ofta blir mindre säker ju längre tiden lider. Uteblir den tilltalade vid mer än ett tillfälle, manifesteras givetvis också ytterligare antagandet att han är benägen att godta den utredning som redan gjorts i målet och som han fått del av.

Sammantaget talar det sagda enligt vår mening för att man från rättssäkerhetssynpunkt bör kunna acceptera ett förfarande där det görs möjligt att handlägga även mål i vilka det är aktuellt att ådöma skyddstillsyn eller kortare fängelsestraff, under förutsättning att den tilltalades bristande vilja att delta i förfarandet framstår som helt klarlagd. Detta måste anses vara fallet när han för andra gången uteblir från en utsatt huvudförhandling i målet, trots delgiven kallelse.

Ett sätt att ytterligare tillgodose den tilltalades rättssäkerhet i dessa fall är att se till att försvarare finns tillgänglig vid huvudförhandlingen, så snart behov därav föreligger. I de fall som nu avses bör försvarare nästan alltid ha en funktion att fylla. Vi anser – som vi utvecklar närmare i avsnitt 5.6 nedan – att en förutsättning för att huvudförhandling skall få hållas i den tilltalades frånvaro i mål där det är aktuellt att döma till skyddstillsyn eller fängelse bör vara att försvarare är närvarande vid förhandlingen. Undantag bör endast göras för sådana fall där det är uppenbart att behov av försvarare inte föreligger.

Vi anser alltså att det bör öppnas möjlighet att under nu angivna förutsättningar handlägga även sådana mål i den tilltalades frånvaro där påföljden i det aktuella fallet kan antas bli skyddstillsyn eller fängelse. En ganska snäv begränsning är emellertid motiverad när det gäller möjligheterna att döma till fängelse i den tilltalades frånvaro. Redan i fråga om icke helt

korta fängelsestraff torde den tilltalades närvaro skapa ett avsevärt säkrare underlag för bedömningen av påföljden. Vi anser redan på grund härav att möjligheten att döma till fängelse i den tilltalades frånvaro bör begränsas till strafftider om högst sex månader.

När det gäller påföljden överlämnande till särskild vård enligt 31 kap. brottsbalken är läget ett annat än i fråga om de hittills behandlade påföljderna. Den tilltalades personliga närvaro torde oftast erfordras för att rätten skall kunna tillförlitligt bedöma påföljdens lämplighet. Påföljden innebär dessutom ofta avsevärda ingrepp i den tilltalades integritet; rättssäkerhetsaspekterna har därför särskild tyngd i sådana fall. Möjlighet att avstå från en sinnessjuk eller sinnesslö tilltalads närvaro finns redan (21 kap. 2 § andra stycket RB). Någon ytterligare möjlighet att i den tilltalades frånvaro förordna om överlämnande till särskild vård bör av nyss angivna skäl enligt vår mening inte införas.

Påföljden disciplinstraff för krigsmän (32 kap. brottsbalken) skall enligt 6 § militära rättegångslagen (1948:472) anses lika med böter, när det gäller rättegångsbestämmelsernas tillämplighet. Det torde inte finnas anledning att i detta sammanhang särreglera handläggningen av mål där det kan bli aktuellt att döma till disciplinstraff.

Enligt 34 kap. 1 § första stycket första punkten brottsbalken kan domstol, i stället för att ådöma påföljd i domen, förordna att tidigare ådömd påföljd skall avse nya brott. Även om åtal i de fall någon misstänks för nya brott ofta inte sker (jfr 20 kap. 7 § första stycket 2 RB), är sådana förordnanden – s.k. konsumtionsdomar – mycket vanliga. I ganska många fall torde utgången vara given på förhand, utan att utredningen behöver kompletteras med att den tilltalade hörs vid en förhandling. Från rättssäkerhetssynpunkt torde någon vägande invändning knappast kunna riktas mot att förordnande får ges i den tilltalades frånvaro. Vi anser därför att möjligheten att handlägga mål i den tilltalades frånvaro utan olägenhet kan utsträckas till dessa fall. Med hänsyn till förordnandets normalt föga ingripande natur bör målet kunna handläggas redan första gången den tilltalade inte infinner sig; förordnandet bör härvidlag alltså jämföras med böter och villkorlig dom. Det kan dock stundom finnas skäl att sätta ut målet till ett andra förhandlingstillfälle, bl.a. om det är aktuellt att kombinera förordnandet med mer ingripande åtgärder, t.ex. en särskild föreskrift. Det kan också finnas skäl att använda möjligheten till handläggning i den tilltalades frånvaro med försiktighet om den tidigare ådömda påföljden är skyddstillsyn; den tilltalades personliga hörande kan i sådana fall ofta vara av betydelse för utredningen i påföljdsdelen.

Självfallet är vi medvetna om att kritik kan riktas mot det nu skisserade förslaget från såväl rättssäkerhets- som effektivitetssynpunkt. Varje lösning måste emellertid innebära en kompromiss mellan nämnda synpunkter. Det bör vidare uppmärksammas att bestämmelserna om avgörande i den tilltalades frånvaro är fakultativa. Det ankommer därför till sist på domstolen att i det enskilda fallet själv bestämma om ett mål skall handläg-

gas eller avgöras utan att den tilltalade är närvarande vid huvudförhandlingen.

5.4 Prioriteringen mellan olika handläggningssätt

En viktig fråga är hur man skall prioritera olika handlingsvägar för rätten, när flera alternativ formellt står till buds. Även om det alltså i ett visst fall är tillåtet enligt lagtexten att hålla förhandlingen i den tilltalades frånvaro, kan det finnas skäl som talar för att man hellre bör ställa in förhandlingen och förelägga nytt vite eller låta hämta den tilltalade. Om – för att ta ett extremt exempel – åklagaren vid målets påropande kan iaktta den tilltalade på en bänk på torget utanför tingshuset, ligger det givetvis nära till hands att rätten förordnar om hämtning i stället för att handlägga ett åtal för rattfylleri i hans frånvaro. Vi utvecklar i det följande något vår syn på sådana problem, utifrån förutsättningen att tillämpningsområdet för 46 kap. 15 § RB bestäms enligt vårt ovan presenterade förslag. En given utgångspunkt måste vara att en förhandling där den tilltalade infinner sig personligen i princip är att föredra från utredningssynpunkt framför en förhandling som hålls i hans frånvaro.

När det gäller de fall som idag regleras av 46 kap. 15 § andra stycket RB, dvs. mål där anledning inte förekommer att döma till annat än böter, har som tidigare antytts effektivitetskraven en särskild tyngd. Utredningen i påföljdsdelen kräver oftast inte den tilltalades närvaro vid förhandlingen. Av dessa skäl bör domstolen – liksom enligt nuvarande praxis – i de allra flesta situationer välja att avgöra målet, om den tilltalade uteblir och förutsättningar för avgörande i övrigt föreligger. Möjligen bör man överväga t.ex. hämtning om målet rör ett förhållandevis allvarligt brott, för vilket det finns anledning ådöma ett kraftigt bötesstraff. Motsvarande synpunkter gör sig gällande i fråga om de övriga fall där ett mål enligt vårt förslag skall få handläggas första gången den tilltalade uteblir, dvs. fall där påföljden kan väntas bli villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter eller fall där s.k. konsumtionsdom är aktuell.

Vi går härnäst över till den målgrupp, där kortare fängelsestraff eller skyddstillsyn kommer i fråga. Vårt förslag i denna del innebär att huvudförhandling får hållas, om den tilltalade för andra gången underlåter att infinna sig. Det rör sig i dessa fall ofta om brott av mer allvarlig art. Även om kravet på tillfredsställande utredning i påföljdsdelen är uppfyllt, kan utredningen ofta vinna något på att den tilltalade är närvarande personligen vid domstolen. Det är med hänsyn till dessa förhållanden naturligt att prioritera tvåpartsförhandlingen mer än i bötesfallen.

De två medel, som enligt gällande rätt står domstolen till buds för att förmå en tilltalad att inställa sig till en förhandling, är vitesföreläggande och hämtning. När den tilltalade uteblir för andra gången och det alltså blir aktuellt att hålla förhandlingen i hans frånvaro, torde det i de allra flesta fall

vara lönlöst att pröva ett tredje vitesföreläggande. Däremot bör det finnas utrymme att försöka hämta den tilltalade till den aktuella förhandlingen. Det torde ibland finnas anledning anta att ett hämningsförsök kommer att lyckas och att hämtningen kan äga rum utan avsevärd olägenhet. Föreligger dessa förutsättningar, bör domstolen i första hand välja hämningsvägen, framför allt om målet gäller ett grövre brott. I annat fall bör förhandlingen hållas i den tilltalades frånvaro.

I de fall, där huvudförhandlingen får hållas därför att den tilltalade avvikit eller håller sig undan på annat sätt, kan det enligt vår mening inte finnas plats för någon prioritering av det slag som behandlas här. För att denna möjlighet skall få tillämpas bör nämligen krävas att hämtning är omöjlig att genomföra. Ett vitesföreläggande är självfallet inte verksamt. Är rekvisiten för tillämpning av denna regel uppfyllda, skall därför förhandlingen alltid hållas.

5.5 Rättsmedel

Enligt gällande rätt kan en dom, som meddelats efter huvudförhandling i den tilltalades frånvaro, överklagas på samma sätt som ordinära domar, dvs. till hovrätt genom vad. I debatten har man framfört synpunkten att en utvidgning av området för handläggning i den tilltalades frånvaro blir mer acceptabel från rättssäkerhetssynpunkt om den tilltalade, efter mönster från tredskodomsinstitutet, ges rätt att få målet återupptaget vid tingsrätten, om han inte är nöjd med den dom som meddelats i hans frånvaro. I anledning härav vill vi uttala följande.

Det föreligger i princip två skillnader mellan en tredskodom och en vanlig dom i ett dispositiv tvistemål. Tredskodomen meddelas enligt formella kriterier, medan den vanliga domen har materiell grund. Tredskodomen angrips genom ansökan om återvinning, medan den vanliga domen överklagas genom vad. Uppenbarligen har dessa båda skillnader ett samband. Det skulle nämligen strida mot instansordningens princip om den första materiella prövningen i målet i tredskodomsfallen gjordes av hovrätten. För att undvika detta har man infört institutet återvinning i tvistemål.

I brottmål är, enligt vad vi hävdar ovan, en formellt grundad dom utesluten av hänsyn till det starka intresset av såvitt möjligt materiellt riktiga brottmålsavgöranden. Meddelas domen efter huvudförhandling i den tilltalades personliga frånvaro, kan utredningen i målet emellertid bli av något sämre kvalitet, eftersom rätten inte får möjlighet att höra den tilltalade direkt.

Den tilltalade kan av flera skäl vilja ha en omprövning av en dom som meddelats efter huvudförhandling i hans frånvaro. Han kan vara missnöjd med domstolens bedömning av ansvarsfrågan. Han kan också vilja klaga på tingsrättens straffmätning. I vissa fall – men långt ifrån alla – kan det antas att han i detta läge är beredd att tillföra målet nytt material. Det kan

med visst fog hävdas att detta nya material borde tas upp, inte i hovrätten, utan vid tingsrätten i en återvinningsprocess.

Med anledning av det sist sagda har vi övervägt ett alternativ, enligt vilket den tilltalade inom viss kortare tid efter en dom som meddelats efter handläggning i hans frånvaro, skulle ha rätt att ansöka om att målet återupptas vid tingsrätten. Han skulle då vara berättigad till en ny huvudförhandling i målet, normalt kanske ett par månader efter den första förhandlingen. Tid för denna nya förhandling skulle kunna bestämmas redan i kallelsen till den första förhandlingen. Av effektivitetsskäl borde den nya förhandlingen börja där den gamla slutade, dvs. det material som tagits upp tidigare skulle inte behöva tas upp på nytt. Det sistnämnda skulle kräva att rättens sammansättning var i stort sett densamma vid båda förhandlingarna.

Vi har funnit att en återvinningsprocess av detta slag är behäftad med åtskilliga nackdelar från effektivitetssynpunkt. Till en början uppstår en rad praktiska olägenheter av främst administrativ natur. Vidare är det sannolikt att bevisningen från den första förhandlingen oftast får tas upp på nytt; i så fall har den första förhandlingen varit helt utan värde. Det finns också en betydande risk att den tilltalade inte skulle tillföra målet något nytt vid den senare förhandlingen, utan endast använda återvinningsmöjligheten som ett sätt att fördröja verkställigheten av en dom. En återvinningsprocess blir värdelös om det inte kommer fram något nytt genom den. När redan den första processen har så hög kvalitet utredningsmässigt som förutsätts, blir risken för en onödig återvinningsprocess avsevärd.

Enligt vad vår målundersökning visar överklagas domar som meddelats efter huvudförhandling i den tilltalades frånvaro i avsevärt mindre utsträckning än övriga brottmålsdomar. Detta talar för att rättssäkerheten i processen är hög.

Det sagda tyder enligt vår mening på att en återvinningsmöjlighet inte kan anses motiverad från rättssäkerhetssynpunkt, samtidigt som den skulle kunna visa sig processekonomiskt olämplig i många fall. Vi anser därför inte att nuvarande ordning bör ändras. Domar, som grundas på huvudförhandling i den tilltalades frånvaro, bör alltså även fortsättningsvis överklagas till hovrätt genom vad. Ett ytterligare skäl för denna lösning är att hovrätten – även utan att rättegångsfel förekommit – har möjlighet att återförvisa ett mål till tingsrätten, om det i ett visst fall skulle anses att material, som åberopas först i hovrätten, lämpligen bör tas upp i första instans.

5.6 Försvararfrågan

En process som genomförs utan den tilltalades närvaro är från dennes synpunkt ofta inte lika rättssäker som en rättegång där han är närvarande. Skillnaderna hänför sig dels till att domstolen inte får direkt tillgång till hans berättelse och dels till att han själv inte får möjlighet att övervaka att

hans intressen beaktas på ett tillbörligt sätt eller att ställa frågor till vittnen m.fl. I alla dessa hänseenden förbättras situationen ofta för den tilltalade, om han får biträde av en försvarare vid förhandlingen.

Enligt nu gällande ordning finns det inga speciella regler för försvararförordnande i de fall där huvudförhandling skall hållas i den tilltalades frånvaro. Offentlig försvarare skall alltså förordnas om den tilltalades rätt inte kan tillvaratas utan biträde (21 kap. 3 § tredje stycket RB). Försvarare förordnas numera praktiskt taget alltid i icke helt okomplicerade fall över bötesnivån.

I de mål, där det enligt vårt förslag blir möjligt att döma till skyddstillsyn eller fängelse trots den tilltalades personliga frånvaro, torde en försvarare i flertalet fall ha en uppgift att fylla. Dels är det med hänsyn till påföljdernas art viktigt att ansvarsfrågan blir allsidigt belyst, och dels kan en försvarare ofta göra en insats för frågan om påföljdsvalet. Det är under sådana förhållanden rimligt från rättssäkerhetssynpunkt att normalt uppställa som en förutsättning för att ett mål av nu aktuellt slag skall få handläggas i den tilltalades frånvaro att försvarare skall vara närvarande vid huvudförhandlingen.

Det skulle emellertid föra för långt att alltid kräva försvarares närvaro i mål tillhörande denna kategori. Det finns fall där varken ansvars- eller påföljdsfrågan bereder några svårigheter. Om t.ex. gärningen är erkänd och påföljden framstår som närmast given, torde det oftast vara överflödigt med försvarare. Om muntlig bevisning förekommer, bör försvarare där emot normalt kunna förordnas i dessa fall. Undantag från denna regel bör dock ibland kunna göras, t.ex. när den tilltalade inte ifrågasätter ett vittnes uppgifter. Vidare bör rätten stundom kunna underlåta att förordna försvarare när den tilltalade förklarat att han inte önskar biträde vid rättegången. De nu angivna situationerna bör enligt vår mening sammantagna beskrivas så, att försvarare inte behöver vara närvarande vid förhandlingen om det är uppenbart att försvarare inte behövs.

Vi har nu behandlat fall, där ett mål skall få avgöras när den tilltalade andra gången uteblir från huvudförhandling i målet. Ett praktiskt påpekande är på sin plats i denna del. För att försvararen skall kunna genomföra sin uppgift på ett meningsfullt sätt, är det oftast nödvändigt att han mottagit sitt uppdrag i god tid före förhandlingen. Det räcker därför i de flesta fall inte med att rätten förordnar försvarare, när man har konstaterat att den tilltalade uteblivit för andra gången i målet. I stället bör rätten i förväg göra en bedömning av om det kan antas att den tilltalade kommer att utebli från den andra utsatta förhandlingen och, om så är fallet, förordna försvarare i god tid före förhandlingen. Att kräva att förordnande alltid skall ske i förväg skulle emellertid föra för långt; är saken enkel bör försvararen ofta kunna fylla sin uppgift även om han förordnas först i samband med den aktuella förhandlingen.

I de fall där ett mål kan företas till avgörande i den tilltalades frånvaro på

grund av att han håller sig undan, torde oftast mer ingripande påföljder vara aktuella. När det gäller försvararförordnande gör sig därför motsvarande synpunkter gällande som beträffande de nyss behandlade målkategorierna. Vi föreslår alltså att försvarare skall förordnas för tilltalad som håller sig undan, utom i de fall där det är uppenbart att försvarare inte behövs.

I de mål som kan avgöras första gången den tilltalade uteblir – bl.a. mål där annan påföljd än böter eller villkorlig dom inte är aktuell – kan de nu föreslagna reglerna för försvararmedverkan inte tillämpas. Sådana mål är ofta enkla såväl i ansvars- som i påföljdsfrågan. Det torde inte vara så vanligt att en försvarare kan göra en meningsfull insats. Några särskilda regler om försvarares medverkan som en förutsättning för att mål skall få handläggas i den tilltalades frånvaro bör därför inte ställas upp i dessa fall. I stället blir de vanliga reglerna om försvararförordnande i 21 kap. RB tillämpliga. Försvarare bör t.ex. normalt förordnas om ansvarsfrågan är mer komplicerad och ett högre bötesstraff eller villkorlig dom kommer i fråga vid fällande dom.

Avslutningsvis bör påpekas att de nu redovisade förslagen läggs fram mot bakgrund av de f.n. gällande reglerna om försvararförordnande i allmänhet. Om utrymmet för förordnande av offentlig försvarare mer generellt skulle inskränkas av t.ex. samhällsekonomiska skäl, får man givetvis överväga inskränkningar även i fråga om de särregler som ges för de nu aktuella målkategorierna.

5.7 Övriga frågor

Som tidigare nämnts läggs förevarande reformförslag fram särskilt, före våra övriga förslag på tingsrättsprocessens område, efter begäran från justitiedepartementet. För att vårt arbete skall försenas så lite som möjligt, har det för oss framstått som angeläget att begränsa föremålet för denna framställning i görligaste mån. Vårt uppdrag i denna del har enbart gällt frågan om en utvidgning av området för huvudförhandling i den tilltalades frånvaro, och vi har funnit att förslaget utan större olägenhet kan begränsas till att gälla enbart den centrala paragrafen, 46 kap. 15 § RB. Detta innebär att vissa närliggande frågor enligt vår mening tills vidare får lösas på samma sätt som enligt gällande rätt. För att något belysa frågornas art berör vi dem kort här nedan; vi vill dock betona att vi i ett senare betänkande kan komma att lägga fram reformförslag även på dessa områden.

Enligt 21 kap. 2 § RB är den tilltalade skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt. Det gäller dock inte i bötesmål, om hans närvaro kan antas sakna betydelse för utredningen.

Mot bakgrund av det nu nämnda stadgandet bör man se bestämmelsen i 45 kap. 15 § andra stycket RB om kallelse till den tilltalade. Skall denne infinna sig personligen, skall rätten förelägga vite eller i vissa fall låta hämta honom. Om han däremot inte behöver komma personligen, skall han erinras om att målet kan komma att avgöras utan hinder av hans utevaro.

Även om de båda stadgandena inte korresponderar helt, är meningen givetvis den att erinran enligt 45 kap. 15 § skall ske i de fall den tilltalade inte är skyldig att infinna sig personligen enligt 21 kap. 2 § och att vitesföreläggande skall utfärdas när sådan skyldighet föreligger. Genomförs nu vårt förslag utan att några andra ändringar vidtas i RB, kommer den tilltalade stundom att kallas till huvudförhandlingen vid äventyr av vite, trots att målet kan avgöras utan hinder av hans frånvaro. En sådan konsekvens – som f.ö. var mycket vanlig fram till 1976 års ändringar i RB – ser vi inte som något avgörande hinder mot en delreform. Frågan om den tilltalades personliga inställeskyldighet och kallelsernas utformning bör övervägas i ett större sammanhang, lämpligen i vårt kommande betänkande om tingsrättsprocessen. Tills vidare bör nuvarande regler kunna fortsätta att gälla. Det bör dock vara möjligt att förbättra informationen till den tilltalade genom att i den blankett som innehåller kallelse till huvudförhandlingen redogöra för under vilka förutsättningar målet kan avgöras även om den tilltalade inte infinns.

Vi övergår sedan till frågan om handläggning av enskilda anspråk i samband med huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. För sådana anspråk, varom talan förs i samband med åtal för brottet, gäller brottmålsreglerna om inte annat sägs (22 kap. RB). För den händelse att den tilltalade inte kommer till huvudförhandlingen, torde detta innebära att tredskodom inte kan ges, men att talan om det enskilda anspråket däremot kan avgöras samtidigt med ansvarsfrågan, om saken kan utredas "nöjaktigt".

Om vårt förslag genomförs, torde det bli avsevärt vanligare än f.n. att det blir fråga om att döma över enskilt anspråk i samband med att ansvarsfrågan avgörs. Nuvarande regler torde därvid utan större olägenhet kunna tillämpas övergångsvis. I ett kommande betänkande avser vi att ta upp frågan om sambandet mellan det enskilda anspråket och brottmålsreglerna ur ett vidare perspektiv.

Vi skall härafter beröra frågan om delgivning av kallelse till huvudförhandling i fråga om tiltalad som håller sig undan. Enligt gällande rätt krävs inte att sådan delgivning skett (46 kap. 15 § tredje stycket RB). Sverige har år 1972 biträtt en internationell konvention, vari de som anklagas för brott tillförsäkras vissa minimirättigheter, däribland rätt att närvara vid rättegång mot dem. Gällande regler i fråga om avgörande av mål i den tilltalades frånvaro har inte ansetts strida mot konventionen (se prop. 1971:125 s. 35). De förslag som vi lägger fram när det gäller tiltalad som håller sig undan innebär i huvudsak endast ett förtydligande av nuvarande regler. Det finns därför knappast anledning att ompröva tidigare ställningstaganden i fråga om behovet av delgivning av kallelse i nu avsedda fall.

Vad nu sagts betyder självfallet inte att domstolen, om man kan anta att en tiltalad håller sig undan, bör avstå från alla delgivningsförsök. I första hand bör man söka nå resultat med de ordinära delgivningsformerna. Stundom torde en tiltalad som håller sig undan delgivning kunna effektivt nås

av kallelse genom s.k. spikning enligt 15 § andra stycket delgivningslagen (1970:428). Delgivning genom kungörelse torde däremot oftast vara en i praktiken överflödig åtgärd; chansen att den tilltalade verkligen får del av en kungörelse är normalt liten. Anses det emellertid med hänsyn till förhållandena i ett enskilt fall att möjligheterna till faktisk delgivning ökar avsevärt genom en kungörelse, bör sådan givetvis äga rum.

Slutligen skall i detta avsnitt kort tas upp frågan om delgivning av dom som meddelats efter huvudförhandling i den tilltalades frånvaro. Några regler om sådan delgivning finns f.n. inte, men vid våra hearings har från något håll hävdats att en utvidgning av området för avgörande av mål i den tilltalades frånvaro av rättssäkerhetsskäl bör åtföljas av ett införande av en delgivningsrutin i fråga om domen.

Det är ett allmänt känt faktum att delgivningar i samband med rättegångar förorsakar stora kostnader för samhället och att problemen med att genomföra delgivningar har ökat under senare år. Av domarna delges f.n. endast tredsdomar. Om man inför en delgivningsrutin även beträffande domar i brottmål, meddelade i den tilltalades frånvaro, skulle samhällets delgivningsresurser belastas ytterligare, enligt vår mening så mycket att man då snarare bör överväga att avstå från en utvidgning av möjligheterna att hålla förhandling i den tilltalades frånvaro. Ett system som förutsätter delgivning av domen medför också andra olägenheter, bl.a. därigenom att en dom kan få vänta mycket länge på verkställighet och att olika utgångspunkter för klagotidens beräkning kan komma att gälla för skilda parter.

Vid bedömningen av om man kan avstå från en delgivningsrutin som nu sagts måste man givetvis väga in vilka andra rättssäkerhetsgarantier som finns inbyggda i systemet. Det bör därvid noteras att, när det gäller domar som innehåller mer ingripande påföljd än villkorlig dom och/eller böter, vårt förslag innebär att den tilltalade måste ha uteblivit minst två gånger från huvudförhandling i målet trots att han delgivits kallelse till förhandlingen och att den tilltalade i de icke helt okomplicerade fallen alltid biträds av försvarare vid förhandlingen. En given uppgift för försvararen måste därvid vara att ta kontakt med den tilltalade och meddela domens innehåll. Genom lämpligt utformade kallelser kan den tilltalade också informeras om vad som kan komma ut av rättegången, om han inte finner sig. Slutligen kan erinras om att domstolen är skyldig att sända domen till hans senast kända adress inom en vecka från den dag då domen meddelades.

Med hänsyn till dessa faktorer anser vi att vårt förslag till utvidgning av området för handläggning av brottmål i den tilltalades frånvaro tillgodoser den tilltalades rättssäkerhet i så väsentlig mån att ett system med delgivning av domen inte behöver införas.

5.8 Något om de ekonomiska konsekvenserna av vårt förslag

Vårt ovan redovisade förslag innebär att utrymmet för att hålla huvudförhandling och avdöma brottmål i den tilltalades frånvaro ökar. De effek-

tivitetsvinster som kan göras är framför allt knutna till det faktum att en förhandling, till vilken den tilltalade underlåter att infinna sig, inte behöver ställas in utan i stället kan genomföras och målet avgöras. Att ekonomiska vinster kan göras på detta sätt är uppenbart. Domstolen spar tid och arbete. Åklagare, målsägande, försvarare och vittnen slipper infinna sig till en ny huvudförhandling. Vinsterna blir givetvis störst i de mål där, med nuvarande regler, flera förhandlingar skulle ha fått ställas in till följd av att den tilltalade inte infinns.

I de fall där målet enligt vårt förslag skall få avgöras första gången den tilltalade uteblir – alltså bl.a. mål där påföljden kan väntas inskränka sig till villkorlig dom och/eller böter – torde förslaget inte behöva medföra några merkostnader, som minskar de ovan antydda ekonomiska vinsterna. Så kan däremot i viss mån bli fallet när det gäller mål, i vilka skyddstillsyn eller fängelse kan ådömas andra gången den tilltalade uteblir. Dels kan domstolarnas benägenhet att förordna offentlig försvarare tänkas bli något större i mål där den tilltalade inte medverkar. Och dels kan det finnas en risk att reglerna i något fall kan försinka handläggningen. Det kan nämligen tänkas att en tilltalad, som – om reglerna inte funnits – skulle ha infunnit sig lojalt vid domstolen första gången han blivit kallad, med det nya systemet i tankarna säger sig att han kan undgå ett obehagligt framträdande inför domstolen. Ett mål, som enligt de gamla reglerna skulle ha kunnat avgöras i hans närvaro vid det första förhandlingstillfället, får nu vänta till den andra utsatta förhandlingen och då avgöras i hans frånvaro. Effektivitetsförluster kan också uppstå, om domstolen – under antagande att målet kan avgöras utan hinder av den tilltalades frånvaro – avstår från att i förväg låta hämta honom till det andra förhandlingstillfället men det vid förhandlingens början visar sig att den tilltalades närvaro krävs.

Det är av naturliga skäl svårt att förutsäga i vilken mån de nu redovisade orsakerna till effektivitetsförlust kan komma att reducera vinsterna med vårt förslag. Vi är för vår del övertygade om att de berörda olägenheterna kommer att uppstå endast i ett begränsat antal fall och att de ekonomiska fördelarna med den föreslagna handläggningsordningen blir avsevärt större än de eventuella nackdelarna.

Det är också vanskligt att uppskatta i hur många mål den föreslagna möjligheten att avgöra mål i den tilltalades frånvaro kan komma att tillämpas och hur stora de ekonomiska vinsterna därför rent beloppsmässigt blir. Vi anser det emellertid troligt att lågt räknat ytterligare ett par tusen utsatta huvudförhandlingar per år kan genomföras. Varje inställd förhandling förorsakar statsverket icke obetydliga merkostnader. De sammanlagda statsfinansiella vinsterna med reformen kan därför beräknas uppgå till avsevärda belopp årligen.

5.9 Ikraftträdande m.m.

I enlighet med det anförda har vi upprättat förslag till ändring i rättegångsbalken, *bilaga*.

Vi föreslår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 1982.

6 SPECIALMOTIVERING

I 46 kap. 15 § *första stycket*, som behandlar situationen att mål inte kan handläggas i den tilltalades frånvaro, föreslås inga ändringar.

I paragrafens *andra stycke* regleras huvudförutsättningarna för att mål skall få avgöras i den tilltalades frånvaro. Stycket ersätter de nuvarande andra och tredje styckena i paragrafen.

Som framgår av styckets inledning avses de fall där den tilltalade inte finner sig personligen vid huvudförhandling. För styckets tillämpning är det alltså utan betydelse om den tilltalade uteblir helt eller om han inställer sig genom ombud.

I styckets inledning fastslås vidare den för alla fall gemensamma grundregeln att målet måste kunna utredas tillfredsställande trots den tilltalades frånvaro för att huvudförhandlingen skall få hållas. Termen "tillfredsställande" har fått ersätta det nuvarande uttrycket "nöjaktigt"; någon saklig ändring avses dock inte med detta. Angående den närmare tolkningen av begreppet hänvisas till avsnitt 5.2.

Möjligheterna att avgöra mål i den tilltalades frånvaro har i övrigt delats upp i tre olika punkter.

I första punkten upptas de fall, där målet får avgöras första gången den tilltalade uteblir från en förhandling. Det är till en början de fall som f.n. regleras av andra stycket i paragrafen, alltså mål där det inte finns anledning att döma till annat än böter. Vidare upptas i denna punkt en av nyheterna i vårt förslag, nämligen möjligheten att i den tilltalades frånvaro ådöma villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter.

I andra punkten upptas en annan nyhet i vårt förslag, nämligen att domstolen får i den tilltalades frånvaro handlägga mål där det saknas anledning ådöma annan påföljd än skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader. Liksom i första punkten avses den påföljd som kan antas komma i fråga med hänsyn till omständigheterna i det konkreta fallet. Handläggningsmöjligheten gäller även mål där de påföljder som nu sagts kan förekomma i förening eller tillsammans med böter. I samtliga fall som nu avses uppställs förutsättningen att den tilltalade för andra gången i målet uteblir från huvudförhandling rörande de åtalade brotten. Detta innebär bl.a. ett förbud mot handläggning i den tilltalades frånvaro, om den tilltalade delgivits tilläggsstämning för nya brott mellan det första och det andra frånvarotillfället och de nya brotten skall behandlas vid det andra tillfället.

Tredje punkten motsvarar nuvarande tredje stycket i paragrafen. I den

na punkt regleras den situationen att den tilltalade, efter det att han blivit delgiven stämning, håller sig undan på sådant sätt att hämtning till förhandling inte kan genomföras. För att ett mål i detta läge skall få handläggas i den tilltalades frånvaro krävs att den tilltalade har uppsåt att hålla sig undan från rättegången. Oaktsamhet är således inte tillräckligt. Däremot är det inte nödvändigt att den tilltalade har direkt syftat till att hålla sig undan. Även indirekt syfte och s.k. eventuellt uppsåt medför att regeln blir tillämplig. På vilket sätt den tilltalade lyckas hålla sig undan är ointressant; om han kan antas befinna sig utomlands eller inom riket saknar också betydelse. Det väsentliga är att han lyckas varaktigt undgå hämtning till rätten.

Av paragrafens *tredje stycke* följer att huvudförhandling får hållas i den tilltalades frånvaro, om det saknas anledning vidta annan åtgärd i påföljdshänseende än att enligt 34 kap. 1 § första stycket första punkten brottsbalcken förordna att tidigare ådömd påföljd skall avse även de aktuella brotten. Detta gäller oavsett den tidigare ådömda påföljdens art. Därvid gäller samma förutsättningar som i fråga om bötesbrott, givetvis även kravet på tillfredsställande utredning. Av det sistnämnda följer bl.a. att möjligheten att handlägga mål i den tilltalades frånvaro bör utnyttjas restriktivt när det kan övervägas att låta en tidigare ådömd skyddstillsyn omfatta nya brott. I sådana fall torde nämligen den tilltalade regelmässigt kunna lämna väsentliga bidrag till påföljdsutredningen, om han hörs direkt inför rätten.

Enligt *fjärde stycket* får mål där det är aktuellt att ådöma skyddstillsyn eller fängelse inte handläggas i den tilltalades frånvaro utan att försvarare finns närvarande. Undantag görs endast för det fallet att försvarare ej behövs. Så kan vara fallet t.ex. om gärningen är erkänd och påföljdsfrågan inte föranleder någon tvekan. Behövs försvarare, bör rätten utfärda förordnande i god tid före det förhandlingstillfälle vid vilket målet kan avgöras, om det kan antas att den tilltalade avser att inte infinna sig och försvarare inte förordnats tidigare.

Av *femte stycket* framgår att en tilltalad, som håller sig undan, inte behöver delges kallelse till förhandlingen för att målet skall få avgöras. Även om det finns anledning anta att den tilltalade håller sig undan, bör givetvis delgivningsförsök göras, enligt vad som utvecklas närmare i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.8).

Sjätte stycket motsvarar helt nuvarande *fjärde stycket*, bortsett från en språklig justering.

Rättegångsutredningens förslag till lagtext

Underbilaga till bilaga I

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 46 kap. 15 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

46 kap.

15 §¹

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller kommer han tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Förekommer ej anledning att ådöma annan brottspåföljd än böter, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet avgöras utan hinder av att den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit.

Har den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, och finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må ock målet avgöras utan hinder av att den tilltalade uteblivit, även om kallelse ej delgivits honom.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras utan hinder av att den tilltalade inte är personligen närvarande vid huvudförhandlingen, om

1. anledning saknas att döma till annan påföljd än villkorlig dom eller böter eller sådana påföljder i förening,

2. anledning saknas att döma till annan påföljd än skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader eller sådana påföljder tillsammans eller i förening med böter, och den tilltalade tidigare underlåtit att infinna sig vid huvudförhandling rörande de brott som avses med åtalet,

3. den tilltalade, sedan stämning delgivits honom, avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan inställas till huvudförhandling.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken.

Huvudförhandling får hållas enligt andra stycket 2 eller 3 endast om den tilltalade biträds av försvarare vid förhandlingen. Vad nu

¹Senaste lydelse 1964:166.

sagts gäller dock inte om det är uppenbart att behov av försvarare inte föreligger.

I full som avses i andra stycket 3 får målet avgöras även om den tilltalade inte delgivits kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfråga *må* avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

Rättegångsfråga *får* avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Sammanfattning av remissyttrandena

1 Allmänt

Samtliga remissinstanser utom hovrätten för Västra Sverige har tillstyrkt att möjligheterna att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro utvidgas. Hovrätten för Västra Sverige har i stället förklarat att den inte motsätter sig en sådan utvidgning. I två särskilda frågor, nämligen dels kravet på tidigare utevaro dels kravet på försvarare, har flera remissinstanser framfört förslag som avviker från rättegångsutredningens. Några remissinstanser har också ställt sig tveksamma till om bl.a. fängelse över huvud taget bör få utdömas i den tilltalades utevaro.

2 Kravet på tidigare utevaro m.m.

Sex av de fjorton remissinstanserna, nämligen riksåklagaren, domstolsverket, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, Sundsvalls tingsrätt och Föreningen Sveriges åklagare anser att det inte bör uppställas som krav för att få döma till skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader att den tilltalade tidigare har uteblivit från huvudförhandling i målet. Även *överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt* har denna uppfattning. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför att det krav på rättssäkerhet som bör upprätthållas i rättskipningen inte kan få göras avhängigt av den tilltalades benägenhet att delta i rättegången. Om man anser att ett mål över huvud taget kan avgöras i den tilltalades utevaro, finns det enligt hovrättens mening inte några skäl att vänta med avgörandet tills han uteblivit för andra gången. *Domstolsverket* anser, att frågan huruvida ett visst mått av utredning är tillfyllest för att grunda en från rättssäkerhetssynpunkt godtagbar dom inte påverkas av det antal gånger som den tilltalade har uteblivit. *Hovrätten för Västra Sverige* påpekar att möjligheterna att tillfredsställande utreda saken närmast torde bli sämre av att målet måste sättas ut två gånger med därav följande försening av avgörandet. *Riksåklagaren* menar att omständigheterna ofta kan vara sådana att det redan på ett tidigt stadium med ganska god säkerhet kan förutses att den tilltalade inte kommer att hörsamma en kallelse till huvudförhandling. Under förutsättning att offentlig försvarare finns närvarande bör det enligt riksåklagarens uppfattning i sådana fall vara möjligt att avgöra målet redan vid den första huvudförhandlingen. Riksåklagaren tror att möjligheten att döma ut fängelsestraff i den tilltalades utevaro kommer att användas i jämförelsevis okomplicerade mål, främst s.k. taxebrott av typ rattfylleri och misshandel. Riksåklagaren anser emellertid att maximitiden för fängelse

som utdöms i den tilltalades utevaro bör sättas vid tre månader, som motsvarar det högsta fängelsestraff som kan dömas ut i förening med skyddstillsyn.

Justitiekanslern anser att även utdömandet av påföljden villkorlig dom bör kräva att den tilltalade tidigare har uteblivit från huvudförhandling i målet.

Stockholms tingsrätt förordar en regel som ger domstolen möjlighet att döma till skyddstillsyn eller fängelse i högst sex månader redan vid det första frånvarotillfället, om den tilltalades bristande vilja att infinna sig har blivit tydligt klarlagd. I andra fall bör enligt tingsrätten sådan möjlighet finnas vid upprepad utevaro.

Uppsala tingsrätt menar att endast skyddstillsyn men ej fängelse bör likställas med villkorlig dom i nu aktuellt hänseende.

Föreningen Sveriges statsåklagare anser, att det inte alls bör gå att döma till skyddstillsyn i den tilltalades utevaro och att endast fängelse högst två månader bör kunna dömas ut och i så fall under samma förutsättningar som rättegångsutredningen föreslagit för villkorlig dom.

Enligt *överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt* bör målet kunna avgöras redan vid första utevarotillfället, om det kan antas att utevaron uppenbarligen beror på tredska från den tilltalades sida och han inte kan förväntas komma att hörsamma ny kallelse. Dubblerad utevaro bör inte heller behövas för de inte sällan förekommande fallen där frånvaron har sin grund i en närmast panisk förskräckelse hos den tilltalade att uppträda i en offentlig rättegång.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt anser att det inte bör gå att döma till fängelse i den tilltalades utevaro samt är tveksam till att påföljden skyddstillsyn skall få dömas ut vid utevaro.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Värmlands län är tveksam till om det bör gå att döma till fängelse och skyddstillsyn i den tilltalades utevaro.

3 Kravet på försvarare

Flera remissinstanser har tagit upp utredningens krav på försvarare i de fall då skyddstillsyn och fängelse skulle få utdömas i den tilltalades utevaro. *Domstolsverket, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt och Föreningen Sveriges åklagare* anser att nu gällande regler om försvarare i 21 kap. RB är tillräckliga och att någon särreglering inte behövs för de fall då domstol får avgöra mål i tilltalades utevaro. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* menar att om målets beskaffenhet inte föranlett att försvarare förordnats enligt reglerna i 21 kap. RB, bör den omständigheten att målet kan komma att avgöras i den tilltalades utevaro inte vara av någon självständig betydelse i försvararfrågan. Hovrätten påpekar att det åligger såväl åklagaren som domstolen att självmant ta till vara den tilltalades intresse och att värdet av en försvarares insatser i den aktuella situationen torde vara ytterst begränsat.

Hovrätten för Västra Sverige och Uppsala tingsrätt anser att den av rättegångsutredningen föreslagna regeln om krav på försvarare i vissa fall då domstol avgör målet i den tilltalades utevaro bör gälla vid påföljden fängelse men ej vid skyddstillsyn. Att kravet på försvarare skall finnas vid påföljden fängelse påkallas enligt hovrätten av behovet att bevara allmänhetens tilltro till rättssäkerheten i domstolsförfarandet. Vidare anser hovrätten att det bör beaktas, att personundersökning inte krävs för att få döma till fängelse i upp till sex månader.

Chefen för länsåklagarmyndigheten i Västmanlands län anser att utredningens krav på försvarare, då påföljden skyddstillsyn eller fängelse skall dömas ut i den tilltalades utevaro, kan mjukas upp något.

Övriga remissinstanser har i nu berörda huvudfrågor i allt väsentligt delat utredningens uppfattningar.

4 Övriga frågor

Justitiekanslern anser att även 45 kap. 15 § RB bör ändras som en följd av ändringarna i 46 kap. 15 §. Enligt *Uppsala tingsrätt* bör 21 kap. 2 § RB ändras så att kallelse enligt 45 kap. 15 § andra stycket RB kan utformas med hänsyn till möjligheterna att avgöra mål i den tilltalades utevaro.

Uppsala tingsrätt har särskilt tagit upp frågan om räckvidden av regeln att förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken skulle kunna meddelas i den tilltalades utevaro. Tingsrätten anser att det måste klargöras i vilken omfattning ett sådant förordnande att tidigare ådömd påföljd skall avse även ny brottslighet kan förenas med beslut om särskilda åtgärder, prövotidsförlängning, böter etc., när målet avgörs i den tilltalades utevaro. Tingsrätten föreslår att mindre ingripande åtgärder, såsom varningar, förlängningar av prövotid och särskilda föreskrifter bör vara möjliga medan mer ingripande påföljder såsom förverkande av villkorligt medgiven frihet eller del därav inte bör vara möjliga annat än under de förutsättningar som avses med 46 kap. 15 § andra stycket 2 i utredningens förslag.

Stockholms tingsrätt anser att ordet "nöjaktigt" i 46 kap. 15 § RB bör bytas ut mot "fullt godtagbar utredning med hänsyn till målets beskaffenhet".

Umebygdens tingsrätt har pekat på att den föreslagna utvidgningen av möjligheterna att avgöra mål i den tilltalades utevaro medför att en villkorlig dom eller skyddstillsyn som ådöms i den tilltalades utevaro senare kan undanröjas i en ny rättegång och att påföljden för brottsligheten då kan bestämmas till ett frihetsstraff, som kan överstiga fängelse i sex månader. Tingsrätten ifrågasätter om det inte finns skäl att förhindra att längre frihetsberövanden än sex månader ådöms för brottsligheten i samband med ett undanröjande av en villkorlig dom eller skyddstillsyn som ådömts i den tilltalades utevaro.

Sveriges domareförbund har framhållit, att det inte bör vara förbud mot handläggning i den tilltalades utevaro vid det andra utevarotillfället i sådana fall då den tilltalade delgivits tilläggsstämning för nya brott mellan det första och det andra utevarotillfället, om de nytillkomna brotten är sådana att påföljden för dem skulle bli enbart böter, om de varit de enda förekommande.

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 46 kap. 15 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

46 kap.
15 §¹

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller *kommer han tillstådes* genom ombud, då *föreläggande meddelats honom* att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Förekommer ej anledning att ådöma annan brottspåföljd än böter, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet avgöras utan hinder av att den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit.

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller *inställer han sig* genom ombud då *han har förelagts* att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,

2. den tilltalade, sedan stämning har delgetts honom, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han inte kan hämtas till huvudförhandlingen.

I fall som avses i andra stycket 1 får fängelse ådömas endast om den tilltalade tidigare har uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling i målet eller då har inställt sig endast genom ombud.

Med de påföljder som anges i andra stycket 1 skall likställas ett förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken.

¹ Senaste lydelse 1964:166.

Har den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, och finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må ock målet avgöras utan hinder av att den tilltalade uteblivit, även om kallelse ej delgivits honom.

*Rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades ut-
varo.*

I fall som avses i andra stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 26 november 1981	
1 Inledning	4
2 Föredragandens överväganden	5
3 Ikraftträdande m.m.	9
4 Upprättade lagförslag	10
5 Specialmotivering	10
6 Hemställan	11
7 Beslut	11
Utdrag av lagrådets protokoll den 8 januari 1982	12
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 4 februari 1982 ..	22
1 Anmälan av lagrådsyttrande	22
2 Hemställan	25
3 Beslut	25

Bilagor

Bilaga 1 Rättegångsutredningens promemoria	26
Bilaga 2 Sammanfattning av remissyttrandena	53
Bilaga 3 Det remitterade lagförslaget	57

